

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET

MIRJANA MILOVIĆ

ORGANIZACIJA RADA SA DJECOM SA TJELESNIM INVALIDITETOM
U PRVOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE

MASTER RAD

Nikšić, 2022. godina

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET

**ORGANIZACIJA RADA SA DJECOM SA TJELESNIM INVALIDITETOM U
PRVOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE**

MASTER RAD

Mentorka:

Prof. dr Nada Šakotić

Studentkinja:

Mirjana Milović, 777/17

Nikšić, 2022. Godina

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Mirjana Milović

Datum i mjesto rođenja: 24. septembar 1999. godine, Nikšić

Naziv završenog osnovnog studijskog programa: Studijski program za obrazovanje učitelja
(Filozofski fakultet, Univerzitet Crne Gore) – integrisane akademske studije

Godina diplomiranja:

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv postdiplomskog studija: Inkluzivno obrazovanje

Naslov rada: Organizacija rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet u Nikšiću

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA

Datum prijave master rada: 03. jul 2022. Godine

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema: 19. jul 2022.

godine, pod brojem 01/3-1398/1

Mentor/ka: Prof. dr Nada Šakotić

Komisija za ocjenu rada: Prof. dr Nada Šakotić, prof. dr Veselin Mićanović, prof. dr Dijana Vučković

Komisija za odbranu rada: Prof. dr Nada Šakotić, prof. dr Veselin Mićanović, prof. dr Dijana Vučković

Lektor:

Datum odbrane:

Zahvalnica

Hvala mojoj porodici i prijateljima na strpljenju i pomoći !

Najveću zahvalnost dugujem učenicima, roditeljima, učiteljima i stručnim saradnicima koji su učestvovali u istraživanju kao i direktorima škola koji su odobrili da se sprovede istraživanje sa osjetljivom grupom učenika.

Zahvaljujem se i kolektivu OŠ „Olga Golović“ koji mi je nesebično pomogao u sprovođenju istraživanja.

Posebnu zahvalnost dugujem mentorki prof. dr Nadi Šakotić na izdvojenom vremenu i posvećenosti mome radu.

Rezime

Tema ovoga rada je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole . Na samom početku školovanja djecu sa tjelesnim invaliditetom potrebno je uputiti u sopstvene mogućnosti, kao i u što većoj mjeri raditi na njihovom osamostaljenju, uz praćenje savremenih tehnologija koje će im olakšati kretanje i uključivanje u okolni svijet.

Cilj ovoga istraživanja, odnosno njegova osnovna svrha, jeste da se utvrdi koji su ključni faktori uspjehnosti organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u I ciklusu osnovne škole.

Ostvarivanje ovoga cilja postignuto je kroz ispitivanje stepena prilagođenosti prostornih mogućnosti škole, kao i stepena prilagođavanja djeci sa tjelesnim invaliditetom. Takođe je ispitivano i u kojoj mjeri su učitelji osposobljeni za rad sa pomenutom grupom, kao i to u kojoj mjeri i koju vrstu podrške imaju djeca sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole.

Istraživanje je rađeno na teritoriji opštine Nikšić, na nivou 4 osnovne škole,3 gradske i jedne seoske škole. Istraživanje spada u grupu mikro ili malih istraživanja upravo zbog vrlo osjetljivog područja istraživanja gdje se može očekivati smanjen stepen saradnje u odnosu na bilo koji drugi tip uzorka. Uzorak u ovome istraživanju je N=59, gdje je učestvovalo 7 učenika sa tjelesnim invaliditetom,7 roditelja to jeste po jedan roditelj od svakog učenika, 20 vršnjaka koji pohađaju odjeljenja u kojima se nalaze djeca sa tjelesnim invaliditetom, 10 stručnih saradnika među kojima su defektolozi, psiholozi, pedagozi i asistenti kao i 15 učitelja.

Predmet istraživanja bio je utvrđivanje postojeće organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole. Utvrđeno je koji su najčešći problemi sa kojima se susreću djeca sa tjelesnim invaliditetom, njihovi učitelji i saradnici, kao i to u kolikoj mjeri su djeca sa tjelesnim invaliditetom uključena u redovne i vannastavne aktivnosti što posebno utiče na stepen razvoja socializacije.

Ovaj master rad se sastoji iz dva dijela – teorijskog i empirijskog. U prvom dijelu biće više riječi o djeci sa smetnjama u razvoju, njihovoj klasifikaciji, uključivanju u obrazovni proces, kao i o integraciji i inkluziji i ishodima koji se njima ostvaruju.

U drugom, empirijskom dijelu je prikazana metodologija istraživanja: predmet, cilj, zadaci, hipoteze kao i metode koje su primijenjene u istraživanju, a to su : teorijska i deskriptivna. Ove metode, kao i odgovarajuće istraživačke tehnike i instrumenti su nam omogućili da uspješno testiramo hipoteze.

Došli smo do zaključka da školski prostor nije u dovoljnoj mjeri prilagođen učenicima sa tjelesnim invaliditetom, što znači da nijesu u mogućnosti nesmetano pohađati redovnu nastavu već im je potrebna određena vrsta pomoći u zavisnosti od tjelesnog invaliditeta. Istraživanje je, takođe ,pokazalo da su ključni faktori za uspješnost organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom povezani sa materijalnim i kadrovskim uslovima škola na šta bi državne institucije trebale posebno obratiti pažnju. Još jedan značajan podatak do kojeg smo došli je to da asistenti u nastavi ne pružaju samo tehničku pomoć djeci sa tjelesnim invaliditetom kao što možemo naći u većini navoda koji se tiču ove teme, već učestvuju u njihovom opismenjavanju i savladavanju nastavnih sadržaja.

Ključne riječi: tjelesni invaliditet, organizacija, prilagođavanje prostora, tehnička podrška

Abstract

The topic of this paper is the organization of work with children with physical disabilities in the first cycle of elementary school. At the very beginning of schooling, it is necessary to guide children with physical disabilities to their own capabilities, as well as to work on their independence as much as possible, while following modern technologies that will facilitate their movement and inclusion in the surrounding world.

The goal of this research, that is, its basic purpose, is to determine the key success factors of the organization of work with children with physical disabilities in the 1st cycle of elementary school. Achieving this goal was achieved through examining the degree of adaptation of the school's spatial capabilities as well as the degree of adaptation to children with physical disabilities. It was also examined to what extent teachers are qualified to work with the mentioned group, as well as to what extent and what type of support children with physical disabilities have in the first cycle of elementary school.

The research was conducted in the territory of the municipality of Nikšić at the level of 4 elementary schools, 3 urban and one rural school. The research belongs to the group of micro or small research precisely because of the very sensitive area of research where a reduced degree of cooperation can be expected compared to any other type of sample. The sample in this research is N=59, where 7 students with physical disabilities participated, 7 parents, i.e. one parent from each student, 20 peers who attend classes where there are children with physical disabilities, 10 professional associates, including special education teachers, psychologists, pedagogues and assistants as well as 15 teachers.

The subject of the research was determining the existing organization of work with children with physical disabilities in the first cycle of elementary school. It was determined what are the most common problems faced by children with physical disabilities, their teachers and colleagues, as well as to what extent children with physical disabilities are involved in regular and extracurricular activities, which especially affects the level of development of socialization.

This master thesis consists of two parts - theoretical and empirical. In the first part, there will be more words about children with developmental disabilities, their classification, inclusion in the educational process, as well as integration and inclusion and the outcomes achieved by them.

In the second, empirical part, the methodology of the research is presented: subject, goal, tasks, hypotheses, as well as the methods applied in the research, namely: theoretical and descriptive. These methods, as well as appropriate research techniques and instruments, enabled us to successfully test hypotheses.

We came to the conclusion that the school space is not sufficiently adapted to students with physical disabilities, which means that they are not able to attend regular classes without hindrance, but they need a certain type of help depending on their physical disability. The research also showed that the key factors for the success of the organization work with children with physical disabilities related to the material and staffing conditions of schools, which state institutions should pay special attention to. In most of the statements concerning this topic, they already participate in their literacy and mastering the teaching content.

Keywords: physical disability, organization, adaptation of space, technical support

SADRŽAJ

UVOD	11
1. TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA	13
1.1. Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju	13
1.2. Djeca sa tjelesnim invaliditetom	15
1.3. Karakteristike djece sa tjelesnim invaliditetom	18
1.4. Inkluzija djece sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole	21
1.5. Oblici rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom	26
2. METODOLOŠKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA	29
2.1. Predmet istraživanja	29
2.2. Motiv i cilj istraživanja	30
2.3. Naučno-istraživačke hipoteze	31
2.4. Naučno-istraživačke varijable	32
2.5. Karakter i značaj istraživanja	33
2.6. Populacija i uzorak istraživanja	34
2.7. Naučno-istraživačke metode, tehnike i instrumenti	37
2.8. Opis procedure istraživanja	38
3. PRIKAZ I INTERPRETACIJA REZULTATA	39
4. ZAKLJUČAK	69
5. LITERATURA	71
6. PRILOZI	73

UVOD

Istorijski gledano, društvo je imalo vrlo netolerantan stav prema djeci i osobama sa teškoćama u razvoju. U gotovo svim starim kulturama njihove potrebe se nijesu uvažavale, niti su ostali članovi zajednice bili prilagodljivi. Štaviše, teškoće su se kroz neka razdoblja smatrale „Božijom kaznom“, a djeca s teškoćama totalno su bila izolovana i diskriminisana u odnosu na ostalu djecu. U školama koje su egzistirale u starom i srednjem vijeku, djeca s teškoćama nijesu imala pravo na obrazovanje jer su smatrana nesposobnim za bilo kakvo učenje i poučavanje (Zrilić, 2013.). Međutim, vremenom se položaj djece sa smetnjama u razvoju u društvu mijenjao, pogotovo zahvaljujući inkluziji i inkluzivnom obrazovanju. Inkluzija u obrazovanju je „mrežasta forma koja prihvata dijete onakvo kakvo jeste, stavlja ga u središte zbivanja, omogućava mu da po svojim kriterijumima, sposobnostima i interesovanjima učestvuje i saraduje sa ostalima“ (Šakotić & Mićanović, 2016.). Shodno tome smatra se da se u inkluzivnom obrazovanju insistira na jedinstvenosti svakog djeteta. Odnosno, svako dijete ima svoje potencijale, vrijednosti, mogućnosti, ali i prepreke i teškoće. U kategorije djece sa teškoćama u razvoju ubrajaju se i djeca sa tjelesnim invaliditetom.

Djecu sa tjelesnim invaliditetom karakterišu djelimična ili potpuna ograničenja funkcija tijela. Ova djeca posjeduju ograničene tjelesne funkcije koje im onemogućavaju i otežavaju funkcionisanje i samostalnost. Shodno Pravilniku o načinu, uslovima i postupku usmjeravanja djece sa posebnim obrazovnim potrebama (*Sl. list CG, br. 57/11*), djeca s tjelesnim smetnjama su djeca čije se sposobnosti odnose na izvođenje pokreta, pomjeranje i korišćenje djelova tijela,

pokretanje čitavoga tijela, do potpune tjelesne neaktivnosti. Razlikuju se djeca sa lakšim, umjerenim i težim tjelesnim smetnjama. One se mogu javiti samostalno, ali i kombinovano s drugim smetnjama, npr. senzornim ili intelektualnim, što zahtijeva koordinisanu podršku. (Milić et al., 2018.).

I TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

1.1. Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju

O razvijenosti nekog društva mnogo govori odnos prema osjetljivim grupama među kojima su i djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Odnos društva prema djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju je polazio od neprihvatanja, odbacivanja, zanemarivanja, preko djelimičnog prihvatanja, do današnje težnje i osviješćenosti društva ka prihvatanju ove djece kao ravnopravnih članova društva. Međutim, pored mnogobrojnih problema u svakodnevnom funkcionisanju, djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju se i dalje susreću sa različitim oblicima neprihvatanja i diskriminacije, što utiče na njihov društveni život i ostvarivanje različitih prava.

U našem društvu još uvijek postoji socijalna distanca prema djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju. I dalje se dešava da ova djeca bivaju marginalizovana i izopštena iz života zajednice. Reakcije društva i sredine koje ne prihvata ili odbacuje dijete, mogu više nego sama razvojna smetnja, biti prepreka punom učešću djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njegove porodice u svakodnevnom životu zajednice u kojoj žive. Potrebe djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju nije specijalne već osnovne. Kao i svoj ostaloj djeci, potrebna im je hrana i smještaj, ljubav, zaštita i obrazovanje (Lazor, Marković & Nikolić, 2008.).

Da bi djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju bila uvažavana i poštovana i da bi u punoj mjeri ostvarili sva prava koja im kao i svi članovima društva pripadaju, moramo postati društvo koje ne zna za predrasude i negativne stavove prema različitostima.

Malo je zemalja koje imaju pouzdane informacije o tome koliko njihovih stanovnika je sa smetnjama i teškoćama u razvoju, koje vrste smetnji imaju kao i kako to utiče na njihove živote. Samim tim djeca bivaju nepoznata za socijalne službe i isključena iz njih što može imati dalekosežne posljedice kao što su smanjen pristup tehnologiji i podršci na koju imaju pravo ili problemi u svakodnevnom funkcionisanju.

Socijalna zaštita same djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju kao i zaštita njihovih porodica posebno je važna zato što su ove porodice često suočene sa većim troškovima života i propuštenim

mogućnostima da zarade prihod.

Jasno vidljive fizičke karakteristike poput različitih deformacija, nedostataka i problema sa kretanjem samo su neki od kriterijuma prema kojima dijete biva kategorisano kao dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

Najčešći problemi sa kojima se susreću djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju su etiketiranje, odbacivanje kao i slabije uključivanje u redovne aktivnosti u odnosu na djecu tipičnog razvoja. Sve ovo ima vrlo loš uticaj na psihu djeteta upravo zbog toga što se radi o vrlo osjetljivim tipovima ličnosti koji su lako podložni uticajima sredine koja ih često svojim postupcima navodi na razmišljanje o sopstvenoj vrijednosti (Veljić, 2005.).

Što se tiče obrazovanja djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, može se reći da su glavni učesnici u tom procesu vaspitač, nastavnik, stručni saradnik (defektolog, psiholog ili pedagog) kao i fizioterapeut ili neko od medicinskog osoblja u zavisnosti od smetnje koju posjeduje dijete.

1.2. Djeca sa tjelesnim invaliditetom

Tjelesni invaliditet podrazumijeva vrlo širok dijapazon stanja, djelimičnih ili potpunih ograničenja ili oštećenja funkcija tijela, njegovih pojedinih djelova ili sistema. Termin tjelesni invaliditet obuhvata, označava i podrazumijeva sva stanja poremećene tjelesne funkcije od sasvim neznatnih do teških ozbiljnih stanja koja dovode do nesamostalnosti. To su stanja koja bitno ugrožavaju motorno funkcionisanje ili smanjuju fizičku aktivnost (Čolin & Marković, 2004.).

Djeca sa tjelesnim invaliditetom su djeca čije su sposobnosti smanjene u odnosu na djecu tipičnog razvoja. Te sposobnosti odnose se na izvođenje pokreta, pomjeranje i korišćenje djelova tijela kao i pokretanje cijelog tijela. U nekim slučajevima tjelesni invaliditet može značiti i potpunu neaktivnost tijela.

Najčešća oštećenja sa kojima se susreću djeca sa tjelesnim invaliditetom su funkcionalna oštećenja koja se manifestuju u različitim oblicima i intenzitetima. Ona čine veoma heterogenu grupu kako u odnosu na svoje sposobnosti i mogućnosti savladavanja obrazovnih sadržaja, tako i u odnosu na posebne obrazovne potrebe. Kako bi se u što većoj mjeri ispunile posebne obrazovne potrebe djece sa tjelesnim invaliditetom potrebno je obrazovanje u inkluzivnim uslovima rada.

Inkluzivni uslovi rada podrazumijevaju uključivanje te djece u redovan predškolski i školski sistem, uz potpuno uvažavanje njihove različitosti to jeste tjelesnog invaliditeta. Da bi pomenute različitosti mogle biti uvažene na određeni način, potrebna je pomoć stručnjaka iz oblasti medicinskih nauka (fizijatar ili fizioterapeut) ili edukativno-rehabilitacionih (vaspitač, logoped, psiholog, pedagog ili socijalni radnik).

Uzimajući u obzir stepen tjelesnog invaliditeta razlikuju se:

- djeca sa lakšim tjelesnim invaliditetom koji su samostalni kod svih radnji, osim onih koje zahtijevaju dobru spretnost ruku, tada im je potrebna manja pomoć drugih lica kao i jednostavnija prilagođavanja ili pomoćna sredstva
- djeca sa umjerenim tjelesnim invaliditetom koji mogu samostalno da se kreću od prostorije do prostorije kao i da izvode određene fizičke aktivnosti uz nadgledanje drugog lica ili korištenje nekog tehničkog pomagala
- djeca sa težim tjelesnim invaliditetom koji pri kretanju koriste pomagala kao što su štake, kolica ili hodalice i imaju značajno umanjenu finu motoriku pa im je za izvođenje aktivnosti potrebna pomoć drugog lica
- djeca sa teškim tjelesnim invaliditetom koji imaju umanjene funkcionalne pokrete tijela pa za kretanje koriste elektromotorna kolica ili druga prilagođena pomoćna sredstva

Djeca sa tjelesnim invaliditetom se vrlo brzo zamaraju, potrebno im je mnogo snage i energije za usmjeravanje i izvođenje pokreta. Za njih je i sjedjenje vrlo zamorno kao i aktivnosti koje za izvođenje zahtijevaju više vremena. Zbog svega navedenog djeci sa tjelesnim ivaliditetom potrebna je pomoć drugih lica kao i pravljenje čestih pauza u toku rada ili izvođenja neke aktivnosti (Radojičić 1995.).

Govor djece sa tjelesnim invaliditetom je razvijen na različitim nivoima. U većini slučajeva je u potpunosti očuvan. Češće se javljaju smetnje vida koje se odnose na smetnje u vizuelnoj percepciji, suženju vidnog polja ili oštrini vida.

Smetnje u tjelesnom razvoju su najčešće povezane sa oštećenjima motornog i koštano zglobnog sistema, tjelesnim deformitetima, mišićnim i neuromišićnim oboljenjima, oštećenjima centralnog i perifernog nervnog sistema ili hroničnim oboljenjima koja narušavaju zdravlje djeteta i ometaju njegovo funkcionisanje u svakodnevnom životu.

Intelektualno funkcionisanje učenika sa tjelesnim invaliditetom najčešće je isto kao i u populaciji tipičnih učenika. Tokom školovanja, oni prate redovan školski program uz prilagođavanje metoda i tehnika rada. Zbog toga učenici sa tjelesnim invaliditetom uz dodatna pomagala i odgovarajuće uslove mogu dostići standarde znanja definisane nastavnim programima.

Nastava sa djecom sa tjelesnim invaliditetom bi trebala da se zasniva na znanju koje dijete već posjeduje, preciznije, na njegovom iskustvu. Zato je, više nego kod učenika tipičnog razvoja, neophodno koristiti praktičan rad kao metodu za sticanje novih znanja i razvijanje psiholoških sposobnosti.

Potrebe učenika sa tjelesnim invaliditetom zahtijevaju :

- primjenu određenih vaspitno-rehabilitacionih postupaka
- upotrebu posebnih pomagala, sredstava i opreme
- obučeno i obrazovano rehabilitaciono osoblje (Borić & Tomić,2012.)

Djeci sa tjelesnim invaliditetom potrebno je u što većoj mjeri prilagoditi prostor kao i školski pribor, to jeste, uskladiti ga sa njihovim mogućnostima. Neki od primjera prilagođavanja su :

- prostor bez barijera to jeste raspored namještaja u učionici treba da bude takav da omogućava nesmetano kretanje učenika koji koristi kolica ili neko drugo pomagalo
- korištenje svesaka većeg formata sa tvrdim koricama kako bi bile duže u upotrebi
- fiksiranje papira za pisanje ili sveske za podlogu ili radni sto
- prilagođavanje pribora za pisanje specifičnim mogućnostima djeteta (trouglastim olovkama se lakše piše jer ne klize iz ruku)
- dozvoliti djetetu sa tjelesnim invaliditetom da piše velikim štampanim slovima
- obezbijediti dosta vremena za izvođenje grafičkih aktivnosti
- tekst napisan na tabli iskopirati i zalijepiti u djetetovoj svesci
- osigurati pratnju druge osobe, najčešće asistenta u nastavi, ukoliko je to potrebno (Bandur & Potkonjak, 1999.)

1.3. Karakteristike djece sa tjelesnim invaliditetom

"Ja sam nevidljiv čovjek. Ne, ja nisam utvara poput one koja je progonila Edgara Allena Poa, niti sam jedna od onih vaših holivudskih ektoplazmi. Ja sam stvaran čovjek, od krvi i mesa-čak se može reći i da sam u stanju razmišljati. Shvatite, ja sam nevidljiv prosto zbog toga što ljudi odbijaju da me vide" ("Nevidljivi čovjek", Ralph Ellison, 1952) (Invisible Man. New York: Random House).

Ovaj odlomak nam na uvjerljiv način govori o problemima sa kojima se susreću djeca sa tjelesnim invaliditetom. Ti problemi najčešće se vezuju za njihove karakteristike koje su im date po rođenju. Neprihvatanje, etiketiranje, strah od komunikacije kao i odbacivanje djece sa tjelesnim invaliditetom su česta pojava u društvu. Ova pojava kod njih najčešće stvara osjećaj niže vrijednosti što često dovodi do socialnog isključivanja iz društva.

Stavovi prema djeci sa tjelesnim invaliditetom mijenjali su se tokom vremena a najveći doprinos u promjeni tih stavova dao je Lav Vigotski antropološkim, psihološko-pedagoškim i istorijskim studijama. Prema Vigotskom, najveći problem u vezi jedne teškoće nijesu fizički, intelektualni ili neurološki nedostaci već njihove socijalne implikacije.

Vigotski razlikuje dvije vrste teškoća:

- primarne (one koje su uslovljene organski i biološki)
- sekundarne (one koje se odnose na razvoj viših psihičkih funkcija usljed djelovanja socijalnih faktora)

Djeci sa tjelesnim invaliditetom potrebno je u što većoj mjeri prilagoditi prostor za kretanje, to jeste, raditi na olakšavanju njihovog samostalnog kretanja. To se može postići izgradnjom dodatnih rampi, rukohvata na više mjesta, kosih traka i liftova. Na taj način djeca sa tjelesnim invaliditetom bi imala mogućnost za uključivanje u redovne nastavne i vannastavne aktivnosti.

Tjelesne sposobnosti značajno utiču, kako na biološki, tako i na socijalni i psihološki aspekt života. Razvoj tjelesnih sposobnosti značajno doprinosi razvoju kognitivnih i perceptivnih sposobnosti. Kroz pokret, u ranom periodu djetinjstva, stvaraju se pretpostavke za kasnije usvajanje akademskih znanja: brojenja, usvajanja slova, orijentacije u vremenu, prostoru, funkcije i osobina različitih predmeta, živih bića i pojava, socijalnih vještina i samostalnosti. Ukoliko izostane

odgovarajući tjelesni ili funkcionalni razvoj, doći će do ispoljavanja sporosti, nesigurnosti i nespretnosti, što može uticati na usporavanje kognitivnog, socio-emocionalnog razvoja kao i na razvoj samostalnosti djeteta.

Tjelesni razvoj najčešće se posmatra kroz dva osnovna razvojna procesa:

- razvoj krupne (grube) motorike
- razvoj fine motorike

Gruba motorika predstavlja sposobnost djeteta da koristi velike mišiće to jeste velike grupe mišića. To je sposobnost koja omogućava pomjeranje tijela u prostoru bilo u horizontalnoj ili vertikalnoj liniji .

Fina motorika predstavlja sposobnost djeteta da manipulira sitnim predmetima, naročito uz pomoć prstiju i šake. Neke od tih aktivnosti su podizanje sitnih predmeta, okretanje stranice knjige, korištenje bojica i slično. (Milić, 2014.)

U tjelesne smetnje koje izazivaju djelimični ili potpuni tjelesni invaliditet se ubrajaju:

- teška oštećenja koštano zglobnog sistema
- teška oštećenja centralnog i perifernog nervnog sistema
- teška neuromišićna oboljenja

U predškolskom periodu ne možemo razdvojiti tjelesni i kognitivni razvoj. Oni su usko povezani. Usporen tjelesni razvoj će uticati na kognitivni razvoj.

U periodu od 5 do 10 godine, kada je rast i razvoj sporiji, potrebno je otkriti probleme i ispravljati ih pod nadzorom kineziologa. U tom periodu dešavaju se značajne tjelesne promjene na koje je potrebno blagovremeno uticati ukoliko nijesu u skladu, ili su u blagom odstupanju, od tipičnog razvoja djeteta. Tjelesne poteškoće djeluju kompleksno na život djeteta, pogotovo u prvom

ciklusu školovanja, jer dijete tada počinje da shvata da je „drugačije“ pa često dolazi do negodovanja i odbijanja odlaska u školu (Hrnjica , 2004.).

Da bi rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom bio efektan potrebno je da učitelj upozna djetetove mogućnosti , karakteristike i potrebe. Samo na taj način učitelj će biti osposobljen za usmjeravanje daljeg razvoja djeteta a sve u cilju napretka očuvanih potencijala.

Kako bi se djeca sa tjelesnim invaliditetom osjećala uvaženom i ravnopravnom, mi kao društvo trebali bi slijediti neke smjernice pri kontaktu sa njima. Neke od tih smjernica su :

- Ne izbjegavajte rukovanje djetetom sa tjelesnim invaliditetom (u slučaju da ima vještačku ili amputiranu ruku ,promijenite položaj tijela kako bi najbolje odgovaralo djetetu sa invaliditetom).
- Ako dugo razgovarate sa djetetom u kolicima , pokušajte da sjednete i pogledate ga u oči.
- obraćajte se direktno djetetu sa tjelesnim invaliditetom a ne roditelju ili pratiocu .
- Nemojte pretjerano faliti dijete sa tjelesnim invaliditetom za obavljanje uobičajenih životnih zadataka.
- Dok čekate u redu, ustupite mjesto osobi sa invaliditetom kako bi brže došla na red.
- Ne postavljajte lična pitanja o invaliditetu i njegovim uzrocima.
- Dodajte pomagala (štake, štap ili kolica) djetetu sa invaliditetom samo ako je to od vas zatraženo .
- Ne naslanjajte se na kolica , ona su dio ličnog prostora osobe koja ih koristi.
- Ako prepoznate potrebu da pomognete osobi sa invaliditetom, pitajte je kako joj najbolje možete pomoći .

1.4. Inkluzija djece sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole

Opšte prihvaćena definicija inkluzije ne postoji, a značenje termina se često mijenjalo. Sama riječ inkluzija znači uključivanje ili obuhvatanje.

Pojam inkluzije podrazumijeva uključivanje djece sa tjelesnim invaliditetom u redovan predškolski i školski sistem uz uvažavanje svih karakteristika koje ga razlikuju od djeteta tipičnog razvoja.

Inkluzija u školskim ustanovama jednako se odnosi na učešće osnovnoškolskog osoblja, koliko i na uključivanje djece . Učešće podrazumijeva učenje, igranje i rad u saradnji sa svakim djetetom bez obzira na njegove karakteristike (Milošević, 2008.).

Cilj inkluzije nije da promijeni karakteristike djece ,već da obrazovni sistem prilgodi njihovim mogućnostima. Inkluzivno obrazovanje podrazmijeva da obrazovne ustanove moraju biti spremne da odgovore na potpuno različite potrebe djece. Svakom djetetu treba da bude omogućen odgovarajući obrazovni program adaptiran individualnim kapacitetom i sopstvenim potrebama.

Još jedan od ciljeva inkluzije jeste da gaji socijalni razvoj na duge staze usmjeren ka učešću i vrednovanju socijalnih uloga djece sa različitim potrebama.

Dijete sa tjelesnim invaliditetom svoju socijalnu ulogu izgradiće samo ako se bude osjećalo kao integralni dio grupe , kao poštovani i prihvaćeni član grupe. Zbog toga ovoj djeci je potrebno obezbijediti podršku i pomoć u pogledu uspostavljanja socijalnih interakcija sa vršnjacima i drugim članovima društva.

Dakle, filozofija inkluzije se ne bavi samo obrazovanjem, već razmatra uspješno uključivanje u društvo u cjelini. Razvijanje inkluzije obuhvata i najviše teži ka smanjivanju svih pritisaka koji vode ka isključivanju.

Inkluzija znači smanjivanje prepreka u obrazovanju za sve učenike a počinje priznavanjem i uvažavanjem razlika unutar jedne grupe. Izgradnja inkluzivnih principa u nastavi i učenju poštuje takve razlike i zasniva se na njima. Da bi se bilo koje dijete uključilo u obrazovanje moramo imati u vidu njegovu cjelokupnu ličnost.

Inkluzija u I ciklusu osnovnoškolskog obrazovanja obuhvata:

- Jednako uvažavanje svih učenika.
- Povećano učešće svih učenika u kulturnom i školskom programu, kao i u programu koji planira lokalna zajednica.
- Smanjivanje i uticanje na uklanjanje prepreka za bolje učenje svih učenika ne samo onih sa posebnim obrazovnim potrebama.
- Gledanje na razlike među učenicima kao na resurse za podršku učenju a ne kao na probleme u sistemu.
- Unapređenje školskog sistema , kako za učenike, tako i za zaposlene.
- Njegovanje odnosa između uzajamne podrške škole i svih zajednica.
- Prihvatanje da je inkluzija u obrazovanju jedan vid uključivanja u društvo. (Sakač & Marić, 2016.)

Djeca sa tjelesnim invaliditetom suočavaju se sa različitim životnim problemima što je rezultat njihovog fizičkog oštećenja. Ti problemi se razlikuju zavisno od specifičnosti i težine nedostatka , a prouzrokuju različite posljedice kao što je ograničena mobilnost ili upravljanje svakodnevnim fizički aktivnostima . Međutim, druga grupa problema proizilazi iz društvenog poretka. (Veladžić & Kržalić,2000.)

Problemi zasnovani na društvenom poretku odnose se na isključivanje djece sa tjelesnim invaliditetom iz redovnih tokova školovanja. To isključivanje se vremenom mijenjalo i prolazilo kroz različite etape . Danas, inkluzivna praksa radi na što boljem poboljšanju materijalnih i kadrovskih uslova škola kao i boljoj osposobljenosti učitelja za rad sa djecom sa invaliditetom.

Poboljšanje materijalnih i kadrovskih uslova u školi odnosi se na ulaganje što više sredstava za izgradnju kosih traka, liftova i prilaznih rampi kako bi djeca sa tjelesnim invaliditetom mogla biti uključena u redovnu nastavu. Da bi ti uslovi bili zadovoljavajući škola bi trebalo da sarađuje sa lokalnom zajednicom i državnim institucijama ističući značaj uključivanja djece sa tjelesnim invaliditetom u redovni proces školovanja.

S obzirom na značaj inkluzije u obrazovanju sprovedena su brojna istraživanja na temu uključivanja djece sa tjelesnim invaliditetom u školski sistem. U daljem tekstu prezentovaćemo neke od rezultata pomenutih istraživanja.

- Istraživanje sprovedeno na uzorku od 166 ispitanika bavilo se analizom stavova o tjelesnom invaliditetu s obzirom na kognitivne i emocionalne komponente. Kognitivne komponente uključivale su segregaciju osoba sa tjelesnim invaliditetom dok su emocionalne komponente uključivale ponašanje u interakciji sa drugima. Rezultati istraživanja su pokazali da je uzrast ispitanika vrlo važna odrednica pri stavovima prema djeci sa tjelesnim invaliditetom, odnosno da su mlađe osobe slabije informisane o osobama sa tjelesnim invaliditetom te da su i njihovi stavovi manje pozitivni od stavova starijih ispitanika. Može se reći da učenici i studenti imaju djelimično pozitivan stav prema osobama sa tjelesnim invaliditetom i da smatraju da je potrebno više raditi na njihovom osamostaljivanju i uključivanju u redovne tokove društva uz određenu podršku. (Leutar & Štambuk, 2005.)
- Indikativan je podatak da dvije trećine građana Crne Gore (61%) smatra da obrazovni sistem i način obrazovnih institucija nijesu prilagođeni djeci sa smetnjama u razvoju, a da samo 6% smatra da su oni uglavnom prilagođeni, dok su preostali neodlučni, (UNICEF ,2010.)
- Prema dobijenim rezultatima Mitić M. zaključuje da su uzroci tjelesnog invaliditeta najčešće nasledna oboljenja, kognitivne anomalije ili oštećenja nastala tokom porođaja kao i razna posttraumatska stanja (saobraćajni udesi, povrede u igri i slično). (Mitić M, 2011.)
- Koščak je došao do zaključka da 80% ispitanika smatra kako bi se djeca sa tjelesnim invaliditetom trebala obrazovati u redovnim školama i razredima uz prilagođavanje gradiva i pristupa. Takođe, više od polovine ispitanika smatra kako bi se šire društvo

trebalo prilagoditi djeci sa tjelesnim invaliditetom kako bi im se olakšao svakodnevni život (što je jedan od temelja socijalnog inkluzivnog modela), a više od 75% ispitanika smatra kako je uz pomoć institucija i društva u cjelini moguće dijete sa tjelesnim invaliditetom osposobiti za život u društvu.

Djeca sa tjelesnim invaliditetom često su izložena predrasudama. Istraživanja na ovu temu pokazala su da oko 70% ispitanika smatra da djeca sa tjelesnim invaliditetom nijesu sklona agresivnim ispadima. Osim toga većina ipitanika se prijatno osjeća u blizini djece sa tjelesnim invaliditetom i nemaju problem gledati ih u oči.90% ispitanika ne slaže se sa tvrdnjom da nastoji imati što kraći kontakt sa djecom sa tjelesnim invaliditetom i što prije ih završiti (Koščak A. 2002.).

- Yucker i Black upoređivali su 129 studija i došli do zaključka da čak u 44% istraživanja žene imaju pozitivnije stavove prema osobama sa tjelesnim invaliditetom, u 5% studija muškarci dok u 51% studija nijesu nađene razlike s obzirom na pol (Yucker & Black, 1986.).
- Na temelju rezultata istraživanja Yucker tvrdi da su sociodemografska obilježja povezana sa stavovima prema osobama sa invaliditetom (Yucker, 1994.).

Na osnovu rezultata pomenutih istraživanja možemo zaključiti da je uključivanje djece sa tjelesnim invaliditetom u redovni proces nastave moguće jer se u većini slučajeva radi o djeci sa očuvanim intelektualnim potencijalima.

Za njihov razvoj i napredak potrebno je raditi na unapređenju kadrovskih i materijalnih uslova škole. Poboljšanje tih uslova i uključivanje u redovnu organizaciju rada doprinijeće njihovom osamostaljivanju kao i ostvarivanju socijalnih kontakata sa vršnjacima.

Još jedan bitan uslov da bi djeca sa tjelesnim invaliditetom mogla biti uključena u redovnu organizaciju nastave je osposobljenost učitelja za rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama uopšte.Potrebno je da učitelj zna prepoznati potrebu djeteta kao i njegove mogućnosti . Samo na taj način dijete sa tjelesnim invaliditetom će se osjećati sigurno i imaće podsticaj za dalji rad.

Za uključivanje u redovni proces nastave od velikog značaja je podrška koju dobijaju djeca sa tjelesnim invaliditetom u toku boravka u školi. Ta podrška su najčešće asistenti u nastavi koji osim tehničke pružaju i druge vrste podrške kao što je pomoć u savladavanju i planiranju nastavnih sadržaja (Ćurtić & Sar, 2013.).

1.5. Oblici rada djece sa tjelesnim invaliditetom

Pod oblikom nastavnog rada podrazumijeva se način aktivnosti učenika i nastavnika, a karakteriše ih odgovarajuća vrsta sociološke organizacije.

Polazeći od organizacije, oblici nastavnog rada mogu se razvrstati u 4 grupe. To su:

- frontalni
- grupni
- individualni
- rad u parovima

Koji će se oblik nastavnog rada koristiti zavisi isključivo od didaktičkog trougla, to jeste , od pristupa nastavnika, od uzrasnih mogućnosti i sastava grupe učenika kao i od vrste nastavne građe (Šimić, 1998.).

U cilju lakšeg sticanja znanja i vještina, deca sa tjelesnim invaliditetom, kao i djeca sa posebnim obrazovnim potrebama uopšte, imaju pravo na obrazovanje po posebno utvrđenom programu prilagođenom njihovim potrebama. To se naročito odnosi na prilagođavanje oblika i metoda rada u nastavi koje bi unaprijedile očuvane potencijale djeteta i izgradile nove na temelju već stečenih znanja i iskustava.

Vaspitno-obrazovni rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom obavljaju : vaspitač, nastavnik, stručni saradnik (defektolog, pedagog i psiholog) i saradnik (medicinska sestra ili fizioterapeut). Pored pomoći navedenih lica , dijete kojem je utvrđen posebni obrazovni program može ostvariti pravo i na asistenta u nastavi. Samim tim zaključujemo da je za djecu sa tjelesnim invaliditetom, kao i za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama uopšte, najprihvatljiviji upravo individualni oblik rada zbog baziranja na same specifičnosti pojedinca.

Djeci sa tjelesnim invaliditetom u najvećoj mjeri asistent je potreban u vidu tehničke podrške koja

će rezultirati funkcionalnim radom i napretkom koji bi bio znatno usporen bez ovog vida podrške.

U cilju socializacije i stvaranja kvalitetnih međuljudskih odnosa potrebno je sprovoditi i rad u paru ,kao i grupni oblik rada koji je moguće sprovести uz kvalitetnu pripremu i organizaciju koja za cilj ima građenje svijesti da su razlike upravo ono što bogati jedno društvo.

Frontalni oblik rada može se primjenjivati u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom sa određenim izmjenama kao što su sporiji tempo rada, povremene pauze i slično. Na taj način će se obezbijediti povoljna radna atmosfera za sve učenike (Nemec, 2019.).

Da bi svaki od pomenutih oblika rada bio funkcionalan potrebno je uskladiti i obezbijediti određene faktore koji će uticati na efikasnost rada u učionici, kao i na samu organizaciju rada.

Neki od tih faktora koji se odnos na samo prilagođavanje prostora i nastavnih sredstava djetetu sa tjelesnim invaliditetom su:

- prilagođena stolica (tapacirana sa pojasem)
- veća radna površina
- pribor (deblja olovka, deblji flomaster)
- prilagođena sveska širokih linija i podebljanih margina
- uvećan font
- očigledna nastavna sredstva kontrasnih boja
- dodatno vrijeme za izvršavanje svih aktivnosti
- prilagođavanje prostora za kretanje pomoću kolica (lift) (Kamenov, 2006.)

Svaki od navedenih faktora potrebno je izvesti pravovremeno i tačno u onoj mjeri u kojoj je to

djetetu potrebno jer u suprotnom bi moglo doći do usporavanja napretka ili narušavanja već očuvanih potencijala djeteta. Jedan od takvih slučajeva je loša procjena mogućnosti djeteta sa tjelesnim invaliditetom , tada dolazi do „prezaštićivanja“ koje rezultira stagnacijom napretka.

II METODOLOŠKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

2.1. Predmet istraživanja

U teorijskom dijelu govorili smo o inkluziji u prvom ciklusu obrazovanja kao o osnovnom polazištu za organizaciju rada sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama uslovljenim nekom vrstom invaliditeta, kao i o dosadašnjoj primjeni inkluzije u vaspitno-obrazovnim ustanovama.

Inkluzija je nastala kao rezultat potrebe za uključivanjem osoba sa invaliditetom u jedan sistem koji uvažava sve specifičnosti i karakteristike koje donosi određena vrsta invaliditeta.

Karakteristike djece sa tjelesnim invaliditetom su nešto što u najvećoj mjeri utiče na problematiku istraživanja zbog toga što su karakteristike baš ono što uslovljava ponašanje, funkcionisanje i djelovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama uzimajući u obzir da se radi o vrlo dinamičkom i promjenljivom fenomenu pa na osnovu toga konkretan predmet istraživanja je utvrđivanje postojeće organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole.

2.2. Motiv i cilj istraživanja

Ova tema nas je zainteresovala upravo zbog razmišljanja i prepreka sa kojima se susreću djeca sa tjelesnim invaliditetom počevši od ranog perioda djetinjstva pa do starije dobi. Iz straha da ne budu osuđeni ili odbačeni od okoline često ne pokazuju svoje emocije i ne zahtijevaju nikakvu vrstu prilagođavanja za svoje potrebe.

Upravo zbog prethodno navedenog potrebno je u što većoj mjeri obratiti pažnju na sve faktore koji na bilo koji način utiču na poboljšanje i unapređenje organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole.

Polazeći od definisanog predmeta istraživanja, cilj istraživanja, odnosno njegova osnovna svrha jeste da se utvrdi koji su ključni faktori uspješnosti organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u I ciklusu osnovne škole. Definisani cilj je operacionalizovan i formulisani su sljedeći istraživački zadaci:

- utvrditi stepen prilagođenosti prostornih mogućnosti škole djeci sa tjelesnim invaliditetom
- utvrditi u kojoj mjeri škole vrše prilagođavanja djeci sa tjelesnim invaliditetom
- utvrditi u kojoj mjeri su učitelji osposobljeni za rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom
- utvrditi stepen podrške koju dobijaju djeca sa tjelesnim invaliditetom u školi

2.3. Naučno-istraživačke hipoteze

Shodno definisanom cilju i zadacima istraživanja, kao i teorijskim osnovama na kojima se zasniva ovo istraživanje, definisane su glavna i pomoćne naučno-istraživačke hipoteze.

Glavna naučno-istraživačka hipoteza glasi: **Pretpostavlja se da je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim smetnjama usko povezana sa materijalnim i kadrovskim uslovima u školi.**

U skladu sa definisanim istraživačkim zadacima postavljene su pomoćne naučnoistraživačke hipoteze, a one glase:

H1. Pretpostavlja se da škole ne posjeduju prilagođene prostorne mogućnosti djeci sa tjelesnim invaliditetom.

H2. Pretpostavlja se da škole u nedovoljnoj mjeri vrše prilagođavanja u skladu sa potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom (prilazne rampe, liftovi, trake itd.).

H3. Pretpostavlja se da su učitelji djelimično osposobljeni za rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom.

H4. Pretpostavlja se da su asistenti u nastavi samo tehnička podrška djeci sa tjelesnim invaliditetom.

2.4. Naučno istraživačke varijable

Nakon definisanja predmeta, cilja i istraživačkih zadataka, glavne i pomoćnih hipoteza, pristupljeno je definisanju istraživačkih varijabli.

Nezavisna varijabla u ovom istraživanju je lokacija škola tj. tip naselja u kojem se ona nalazi jer se ispituje prilagođenost uslova kojima se utiče na poboljšanje organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom što nije uslovljeno mjestom u kojem se nalazi vaspitno-obrazovna ustanova.

Zavisna varijabla se odnosi na stepen osposobljenosti učitelja pri pristupanju i radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole jer direktno utiče na uslove za organizovanje i sprovođenje nastave.

2.5. Karakter i značaj istraživanja

Prema karakteru ovo istraživanje spada u grupu primijenjenih (operativnih) istraživanja, a prema veličini u mala (mikro) istraživanja.

Istraživanje ima za cilj da utvrdi faktore uspješnosti organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole. Ovakav vid istraživanja ima praktičan značaj jer u izvjesnoj mjeri može doprinijeti boljoj edukaciji učenika u procesu nastave kao i uticati na podizanje svijesti o uvažavanju različitosti kao posebnog fenomena prisutnog u svim sferama života. Istraživanje se sprovodi na osnovu saznanja do kojih su došla druga, slična i kompleksnija istraživanja. Od ovog istraživanja može se očekivati da će ponuditi preporuke za kvalitetniji, fleksibilniji i mjerodavniji rad kako sa djecom sa tjelesnim invaliditetom tako i sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama uopšte.

Rezultati istraživanja treba da odgovore na pitanja koja se odnose na faktore koji su najuže povezani sa prilagođenošću uslova za funkcionisanje i boravak u školi djece sa tjelesnim invaliditetom kao i da na pristupačan i postupan način dođu do preciznijih saznanja o emocionalnoj i socijalnoj uravnoteženosti djece sa tjelesnim invaliditetom što je jedan od glavnih preduslova za koncipiranje nastave.

Ovim istraživanjem se ispituje i to u kolikoj mjeri tjelesni ili bilo koji drugi invaliditet narušava psihičko stanje djeteta kao i njegove očuvane potencijale ukoliko se na njih blagovremeno obrati pažnja i ne radi na njihovom unapređenju.

Rezultati ovoga istraživanja trebalo bi da zainteresuju kako učitelje tako i asistente u nastavi koji pružaju tehničku podršku djeci sa invaliditetom kao i da posluže za izradu IROP-a (individualno-razvojno-obrazovnog plana) koji predstavlja planiranje dodatne podrške i raspoređivanje sadržaja u nastavi u skladu sa mogućnostima djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama.

2.6. Populacija i uzorak istraživanja

Populaciju ovog istraživanja predstavljaju učenici koji pohađaju škole obuhvaćene istraživanjem, a to su OŠ „Olga Golović“, OŠ „Janko Mićunović“, OŠ „Rade Perović“ i OŠ „Braća Ribar“. Osnovnu školu „Olga Golović“ smo smatrali najrelevantnijom za dobijanje značajnih podataka upravo zbog toga što se u ovoj školi nalazi integrisano odjeljenje za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama kao i to da se u skoro svakom odjeljenju primjenjuje inkluzivni princip tj. prilagođeni program za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama u redovnom odjeljenju. Zbog svega navedenog smatrali smo da će istraživanje u ovakvoj ustanovi dati najvjerodostojnije rezultate o postojećoj organizaciji rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom. Što se tiče uzorka iz prethodno navedene škole, učestvovala su dva odjeljenja u kojima se nalazi po jedan učenik sa tjelesnim invaliditetom, kao i šest učitelja, četiri stručna saradnika i dva roditelja. Sljedeća škola je „Janko Mićunović“ koju pohađa značajno manje đaka od prethodno pomenute škole, pa su u istraživanju učestvovala dva odjeljenja u kojima se nalaze učenici sa tjelesnim invaliditetom kao i njihovi vršnjaci, četiri stručna saradnika, šest učitelja i dva roditelja. OŠ „Rade Perović“ je seoska škola udaljena od grada oko 40 km što nas je dodatno zainteresovalo za postojeće uslove i prilagođenost školskog prostora djeci sa tjelesnim invaliditetom. Uzorak vezan za ovu školu predstavlja jedno kombinovano odjeljenje u kojem se nalazi učenik sa tjelesnim invaliditetom, njegovi vršnjaci kao i dva stručna saradnika, tri učitelja i dva roditelja. Iz OŠ „Braća Ribar“ u istraživanju su učestvovala dva odjeljenja u kojima se nalazi po jedan učenik sa tjelesnim invaliditetom kao i dva stručna saradnika, tri učitelja i dva roditelja.

Uzorak istraživanja (N=59) sačinjava 5 grupa, a to su učenici sa i bez tjelesnog invaliditeta, stručni saradnici, učitelji i roditelji. Ovakav tip uzorka izabran je sa ciljem dobijanja uvida u postojeće stanje organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom sa više aspekata to jeste uključujući više različitih uzoračkih grupa koje će uticati na stvaranje realne slike o datom predmetu istraživanja. Uzorak u ovome istraživanju je namjeran što znači da je hotimično odabrano 7 učenika sa tjelesnim invaliditetom, 20 učenika bez tjelesnog invaliditeta, 10 stručnih saradnika, 15 učitelja i 7 roditelja. Učenici predstavljaju značajan dio uzorka jer se poseban akcenat stavlja na njihovu komunikaciju, stavove, prihvatanje kao i pružanje pomoći vršnjacima sa tjelesnim invaliditetom što značajno doprinosi kvalitetnijoj organizaciji rada sa pomenutom grupom.

<i>Opština</i>	<i>Naziv osnovne škole</i>	<i>Broj odjeljenja</i>	<i>Broj učenika sa tjelesnim invaliditetom</i>	<i>Broj učenika bez tjelesnog invaliditeta</i>	<i>Ukupno</i>
<i>Nikšić</i>	<i>Olga Golović</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>8</i>	<i>10</i>
<i>Nikšić</i>	<i>Janko Mićunović</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>5</i>
<i>Nikšić</i>	<i>Rade Perović</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>Nikšić</i>	<i>Braća Ribar</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>5</i>	<i>7</i>
<i>UKUPNO</i>		<i>6</i>	<i>7</i>	<i>20</i>	<i>27</i>

Tabela 1: Struktura istraživačkog uzorka

U istraživanju su učestvovali i stručni saradnici:

Škola	Stručni saradnici
OŠ „Olga Golović“	4
OŠ „Janko Mićunović“	2
OŠ „Rade Perović“	2
OŠ „Braća Ribar“	2
UKUPNO	10

Tabela2: Prikaz broja stručnih saradnika koji su učestvovali u istraživanju

U istraživanju je učestvovalo i 15 nastavnika iz razredne i predmetne nastave:

Škola	Učitelji
OŠ „Olga Golović“	6
OŠ „Janko Mićunović“	3
OŠ „Rade Perović“	2
OŠ „Braća Ribar“	3
UKUPNO	15

Tabela3: Prikaz broja učitelja koji su učestvovali u istraživanju

Zbog formiranja jasnijih zaključaka o organizaciji rada djece sa tjelesnim invaliditetom i mjerodavnijim donošenjem zaključaka u ovom istraživanju učestvovalo je i 7 roditelja to jeste po jedan roditelj od svakog djeteta sa tjelesnim invaliditetom koje učestvuje u istraživanju.

2.7. Naučno-istraživačke metode, tehnike i instrumenti

Za proučavanje teorijskih osnova na kojima se zasniva istraživanje, odnosno pisanih izvora – udžbenika, knjiga, naučnih i stručnih radova, upotrijebljena je metoda teorijske analize, to jeste njena tehnika analize sadržaja, kojom se dolazi do pouzdanih činjenica značajnih za proučavanje odabranog predmeta istraživanja.

U cilju prikupljanja objektivnih podataka i činjenica, u istraživanju je korišćena deskriptivna (servej) metoda. Ova metoda poslužila je za opisivanje stavova, činjenica i različitih uticaja koje smo i ispitivali kako bi došli do preciznijih informacija o faktorima uspješnosti organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole. Uzorak istraživanja (N=59) sačinjavaju 6 uzoračkih grupa a to su učenici sa i bez tjelesnog invaliditeta, stručni saradnici, učitelji i roditelji. Uzimajući u obzir cilj i zadatak istraživanja kao i hipoteze i zadatke odabrana je upravo deskriptivna metoda jer uz prikupljanje, obradu i prezentaciju zahtjeva i interpretaciju dobijenih rezultata i izvođenje zaključaka na osnovu prikupljenih podataka koji će uticati na formiranje zaključaka o poboljšanju postojeće organizacije rada kao i faktorima uspješnosti prehodno pomenute teme.

Za potrebe istraživanja primijenjena je tehnika anketiranja koja obezbjeđuje pouzdano prikupljanje naučnih činjenica o znanjima, stavovima i pogledima ispitanika .

Kao istraživački instrument korišten je anketni upitnik koji sadrži 20 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Pitanja su koncipirana tako da se po datim odgovorima može donijeti zaključak o postojećoj organizaciji rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom kao i o njenoj mogućoj promjeni u cilju poboljšanja očuvanih potencijala djece sa invaliditetom. Kroz data pitanja ispitanici su u mogućnosti da izaberu odgovor koji je najbliži njihovim stavovima a tiču se prava djeteta, prilagođenosti školskog prostora djeci sa invaliditetom, osposobljenosti učitelja, tehničkoj podršci kao i stavovima društva uopšte o djeci sa posebnim obrazovnim potrebama.

2.8. Opis procedure istraživanja

Na početku istraživanja definisani su problem i predmet istraživanja, a nakon toga i cilj istraživanja i istraživački zadaci, iz čega su proizišle i naučno-istraživačke hipoteze. Na osnovu toga, u cilju metodološke korektnosti, odabrane su najadekvatnije naučno-istraživačke metode, tehnike i instrumenti kojima će se dobiti najpouzdaniji rezultati.

Za sprovođenje istraživanja dobijena je dozvola od svake škole .

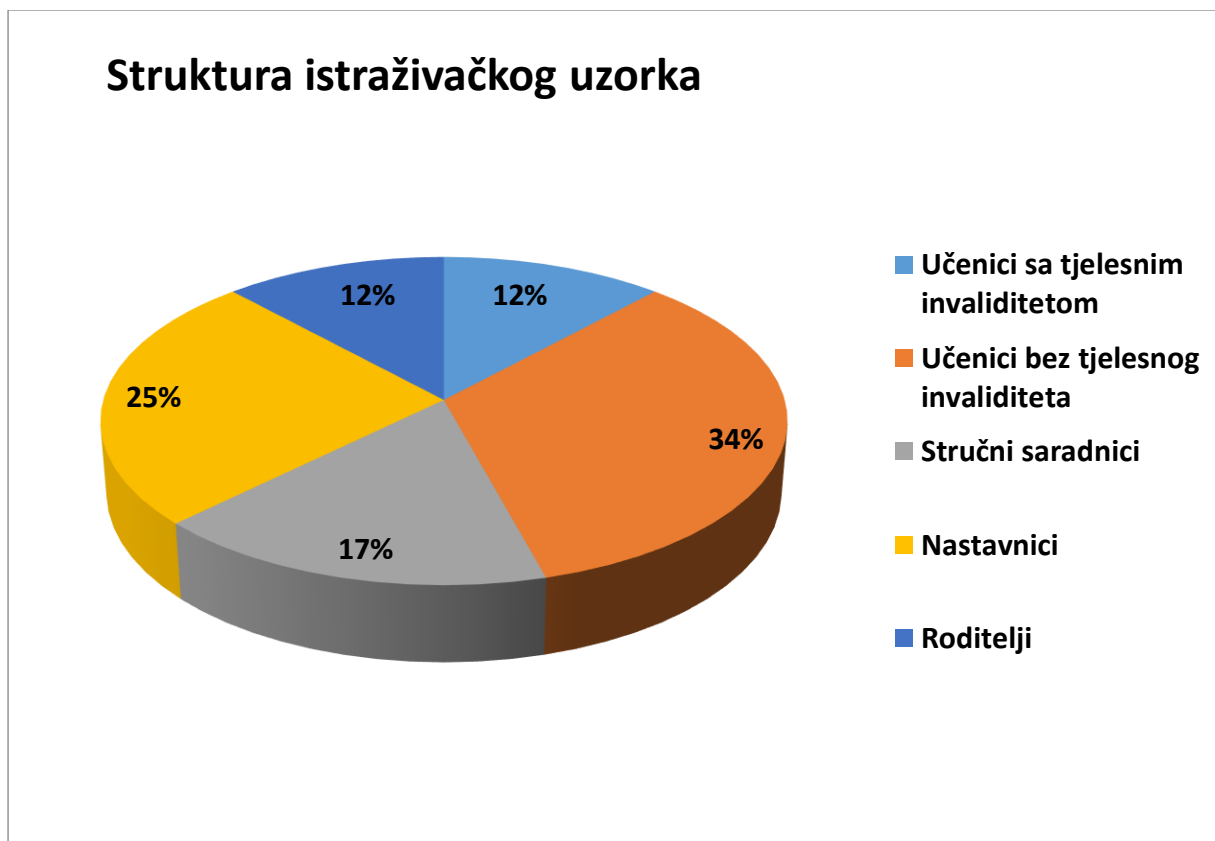
Ispitanici (7 učenika sa tjelesnim invaliditetom, 20 bez invaliditeta , 10 stručnih saradnika, 15 učitelja kao i 7 roditelja učenika sa tjelesnim invaliditetom) su upoznati sa ciljem istraživanja, objašnjeno im je da je istraživanje anonimno i da se sprovodi isključivo za potrebe master rada .

Prikupljanje podataka odvijalo se u toku maja 2022. godine tako što je u toku jedne nastavne sedmice anketni upitnik podijeljen najprije učiteljima zatim stručnim saradnicima koji su raspoređeni u dvije smjene zatim roditeljima koji su na naš zahtjev odvojili vrijeme u trajanju jednog školskog časa i odgovorili na pitanja iz anketnog upitnika. Testiranje se vršilo u posebnoj učionici u kojoj se u jednom danu nalazila jedna uzoračka grupa .

Učenici su ispitivani metodom intervjua sa unaprijed pripremljenim pitanjima smatrajući da je to umnogome valjaniji način za dobijanje informacija od uzoračke grupe koja ne pripada punoljetnim ispitanicima.

Učenici su birani metodom slučajnog izbora iz odjeljenja u kojima se nalaze učenici sa tjelesnim invaliditetom .

3. PRIKAZ I INTERPRETACIJA REZULTATA

Grafikon1: Struktura istraživačkog uzorka

U ovom poglavlju ćemo prezentovati dobijene odgovore na pitanja kojima su testirani učitelji, stručni saradnici i roditelji putem anketnog upitnika .

Glavna naučno-istraživačka hipoteza glasi: **Pretpostavlja se da je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim smetnjama usko povezana sa materijalnim i kadrovskim uslovima u školi.**

Ovu hipotezu smo ispitivali preko sljedećih pitanja:

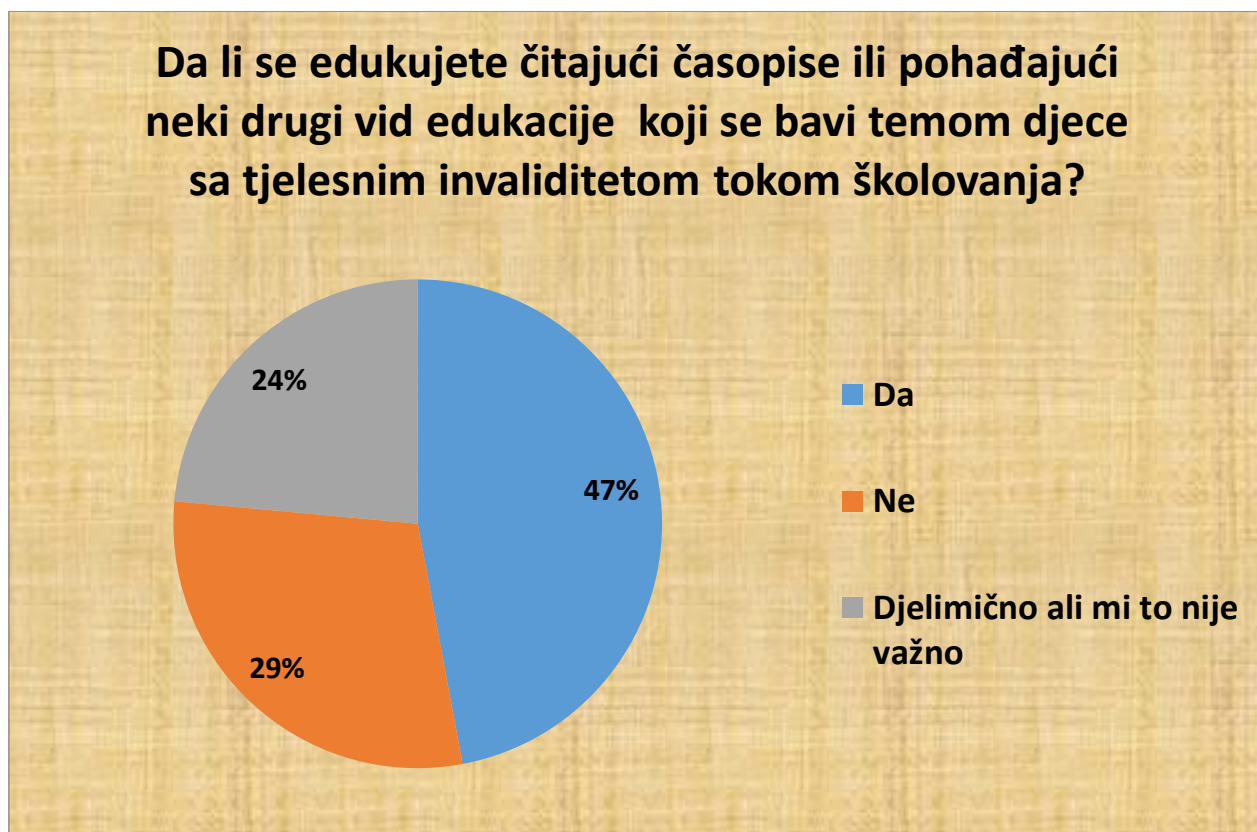
1) *Da li se edukujete čitajući časopise ili pohađajući neki drugi vid edukacije koji se bavi temom djece sa tjelesnim invaliditetom tokom školovanja?*

2) *Da li smatrate da je školski prostor u dovoljnoj mjeri prilagođen djeci sa tjelesnim invaliditetom?*

3) *Šta po vašem mišljenju najviše utiče na uspješnost organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom ?*

4) *Kako bi trebalo pristupiti pitanju organizacije rada djece sa tjelesnim invaliditetom?*

5) *Koliko su djeca sa tjelesnim invaliditetom uključena u aktivnosti vezane za redovnu nastavu ?*

Grafikon2: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na prvo pitanje iz anketnog upitnika

1) Da li se edukujete čitajući časopise ili pohađajući neki drugi vid edukacije koji se bavi temom djece sa tjelesnim invaliditetom tokom školovanja?

Ovo pitanje je postavljeno da bi se utvrdio stepen edukacije i zainteresovanosti školskog kadra kao i roditelja o temi tjelesnog invaliditeta. Skoro polovina njih ili preciznije 47% ispitanika je dala pozitivan odgovor što znači da je stepen zainteresovanosti visok a samim time i uticaj na uspješnost organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom je značajan. 29% ispitanika je tvrdilo da se ne edukuje često na temu tjelesnog invaliditeta dok je 24% izjavilo da se edukuje djelimično ali da im to nije važno što je vrlo značajan podatak uzimajući u obzir da je tjelesni invaliditet vrlo kompleksan i složen problem ne samo za jedinku već za cijelo društvo. Da bi se djeca sa tjelesnim invaliditetom osposobila da koriste i unapređuju svoje očuvane potencijale potrebno je da školski kadar uz podršku roditelja radi na sopstvenoj edukaciji u cilju proširivanja znanja o ovako osjetljivom području što je i potvrđeno time što je 47% ispitanika dalo pozitivan odgovor. **Ovim potvrđujemo da je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim smetnjama usko povezana sa materijalnim i kadrovskim uslovima u školi**

Grafikon3: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na drugo pitanje iz anketnog upitnika

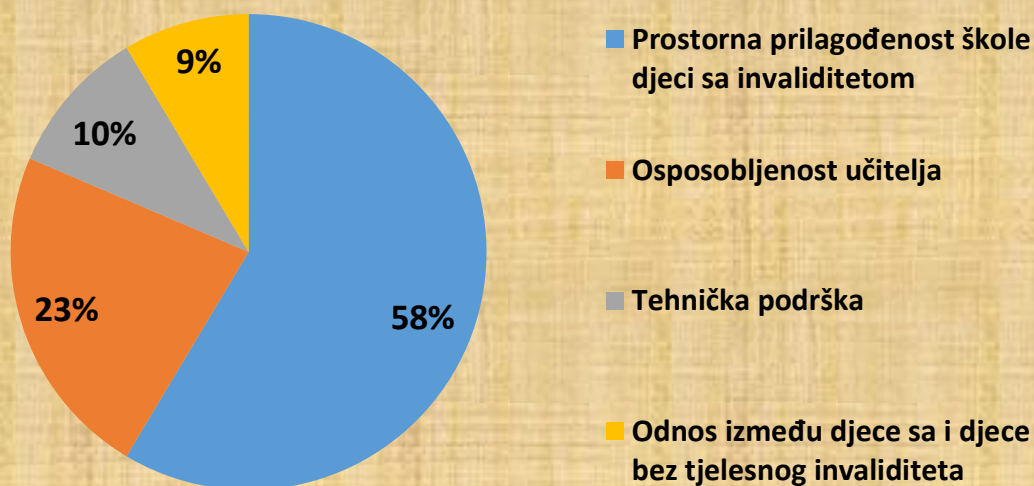
2) Da li smatrate da je školski prostor u dovoljnoj mjeri prilagođen djeci sa tjelesnim invaliditetom?

Čak 69% ispitanika smatra da školski prostor nije prilagođen djeci sa tjelesnim invaliditetom što je jedan od ključnih faktora koji se odnose na uspješnu organizaciju rada i uključivanje u proces redovne nastave kako djece sa tjelesnim invaliditetom tako i djece sa posebnim obrzovnim potrebama uopšte. 31% ispitanika smatra da je školski prostor prilagođen djeci sa tjelesnim invaliditetom.

Iz dobijenih rezultata možemo zaključiti da je u budućim planovima organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom potrebno staviti poseban akcenat na prilagođavanje školskog prostora to jeste obezbjeđivanje prilaza i rampi, liftova, kolica, štaka ili nekog drugog fizičkog pomagala.

Na osnovu svega navedenog zaključujemo da je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim smetnjama usko povezana sa materijalnim i kadrovskim uslovima u školi.

3) Šta po vašem mišljenju najviše utiče na uspješnost organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom ?

Grafikon4: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na treće pitanje iz anketnog upitnika

3)Šta po vašem mišljenju najviše utiče na uspješnost organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom ?

59% ispitanika smatra da je ključni faktor za uspješnu organizaciju rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom upravo prostorna prilagođenost škole djeci sa invaliditetom jer ukoliko ovaj uslov nije u odgovarajućoj mjeri ispunjen učenici ne mogu prisustvovati nastavi što znači da je to jedan od osnovnih preduslova za organizaciju rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom.

23% ispitanika smatra da je osposobljenost učitelja ključni faktor za uspješnu organizaciju što proističe iz specifičnosti odnosa i rada sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama.

10% ispitanika smatra da je tehnička podrška to jeste asistenti zaslužna za uspješnu organizaciju rada, dok svega 8% smatra da odnos između učenika sa i bez tjelesnog invaliditeta presudno utiče na

kvalitetnu organizaciju rada djece sa invaliditetom.

Ovim je potvrđeno da su materijalni uslovi od kojih direktno zavisi prostorna prilagođenost jedan od osnovnih uslova koji bi trebali biti ispunjeni da bi organizacija rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom bila odgovarajuća.

4) Kako bi trebalo pristupiti pitanju organizacije rada djece sa tjelesnim invaliditetom?

Grafikon5: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na četvrto pitanje iz anketnog upitnika

4) Kako bi trebalo pristupiti pitanju organizacije rada djece sa tjelesnim invaliditetom?

Ovim pitanjem smo došli do saznanja o viđenjima i zaključcima ispitanika o tome koju vrstu nastave bi trebala da pohađaju djeca sa tjelesnim invaliditetom.

63% ispitanika smatra da bi djeca sa tjelesnim invaliditetom treba da idu u redovne škole, ali da pohađaju odvojena, specijalna odeljenja gdje bi nastava i pristup bili prilagođeni njihovim potrebama kao što je slučaj u jednoj od škola u kojoj je sprovedeno istraživanje. To je OŠ „Olga Golović“ u Nikšiću u kojoj se nalazi specijalno odjeljenje gdje se sprovodi nastava prilagođena djeci sa posebnim obrazovnim potrebama.

37% ispitanika smatra da bi djeca sa tjelesnim invaliditetom trebalo da idu u posebne obrazovane ustanove, u kojima bi gradivo i pristup bili prilagođeni njihovim mogućnostima. Ovakva separacija djece sa tjelesnim invaliditetom a očuvanim intelektualnim potencijalima bi značila narušavanje očuvanih potencijala kao i smanjen stepen razvoja socializacije što znači da je potrebno u što većoj mjeri uticati na prilagođavanje školskog prostora to jeste poboljšati materijalne uslove koji će

unaprijediti i olakšati funkcionisanje djece sa invaliditetom kao i na osposobljenost radnog kadra škole kako bi što više djece sa tjelesnim invaliditetom moglo biti uključeno u redovnu organizaciju nastave u školama. **Na osnovu svega potvrđujemo glavnu hipotezu kojom se pretpostavlja da je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom usko povezana sa materijalnim i kadrovskim uslovima u školi**

Grafikon6: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na četvrto pitanje iz anketnog upitnika

5)Koliko su djeca sa tjelesnim invaliditetom uključena u aktivnosti vezane za redovnu nastavu ?

50% ispitanika smatra da su djeca sa tjelesnim invaliditetom u potpunosti uključena u redovnu

nastavu podrazumijevajući pod time da su uslovi potrebni za funkcionisanje ove djece ispunjeni kao i to da mogu pratiti redovnu nastavu uz odgovarajuću tehničku podršku.

34% ispitanika smatra da su djeca sa tjelesnim invaliditetom djelimično uključena u proces redovne nastave podrazumijevajući da izostaju u aktivnostima vezanim za fizičko vaspitanje .

16% ispitanika smatra da djeca sa tjelesnim invaliditetom nijesu uključena u proces redovne nastave upravo zbog nepristupačnosti prilaza i nedovoljno obezbijeđenih materijalnih uslova koji se odnose na prevoz od kuće do škole kao i nedovoljnu kadrovsku osposobljenost za saradnju sa djecom sa tjelesnim invaliditetom.

Rezultatima dobijenim na osnovu ovog pitanja potvrđena je glavna hipoteza kojom se pretpostavlja da je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim smetnjama usko povezana sa materijalnim i kadrovskim uslovima u školi.

H1. Pretpostavlja se da škole ne posjeduju prilagođene prostorne mogućnosti djeci sa tjelesnim invaliditetom.

Ovu hipotezu ispitivali smo preko sljedećih pitanja datim u anketnom upitniku:

6) *Da li u vašoj školi dijete koje koristi kolica može bez smetnji da dođe do svoje učionice?*

7) *Da li u vašoj školi postoje rukohvati na više mjesta?*

8) *U kolikoj mjeri je potrebno poboljšanje prilaza školi radi olakšavanja kretanja djeci sa tjelesnim invaliditetom?*

Grafikon7: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na šesto pitanje iz anketnog upitnika

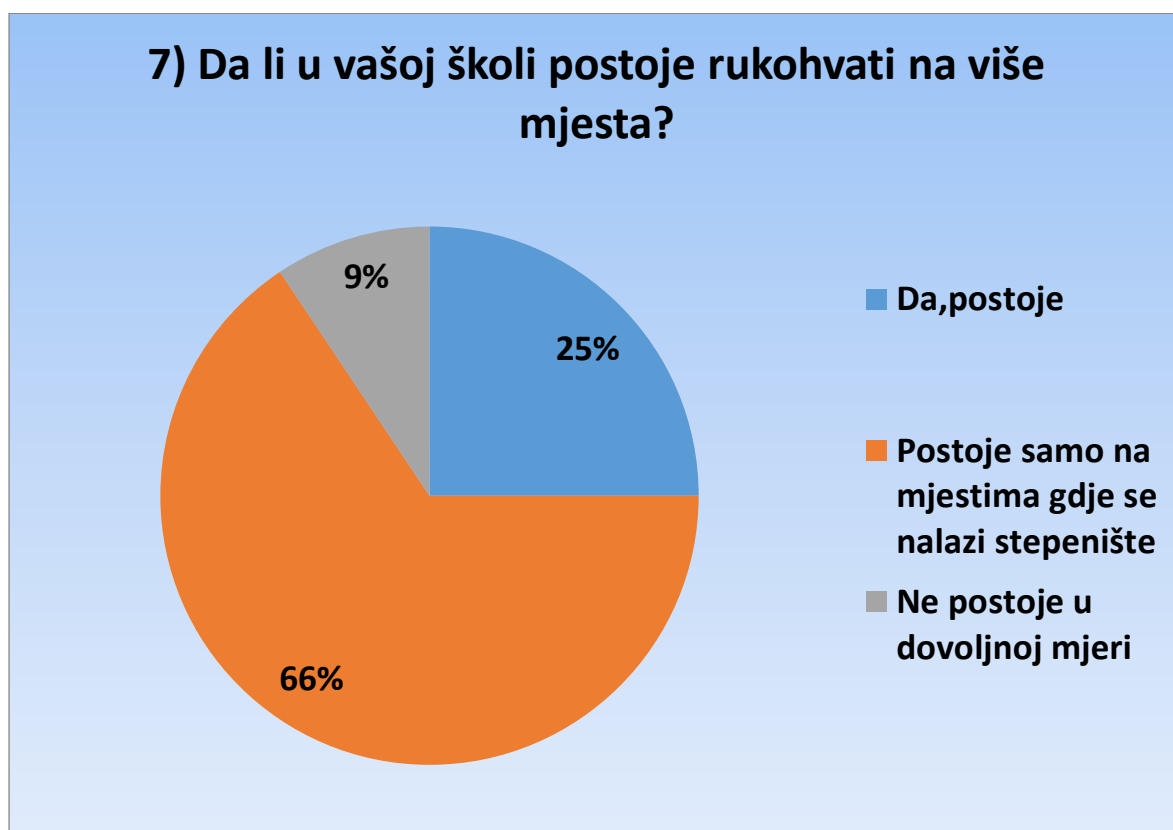
6) Da li u vašoj školi dijete koje koristi kolica može bez smetnji da dođe do svoje učionice?

33% ispitanika smatra da dijete sa invaliditetom koje koristi kolica može nesmetano doći do svoje učionice .

46% ispitanika smatra da učenik sa tjelesnim invaliditetom može uz nečiju pomoć nesmetano doći do svoje učionice što znači da prostorna prilagođenost nije potpuna.

21% ispitanika smatra da učenik koji koristi kolica ne može nesmetano doći do svoje učionice.

Na osnovu dobijenih odgovora na dato pitanje zaključujemo školski prostor nije u dovoljnoj mjeri prilagođen mogućnostima djece sa tjelesnim invaliditetom te time potvrđujemo hipotezu H1 kojom se predpostavlja da škole ne posjeduju prilagođene prostorne mogućnosti djeci sa tjelesnim invaliditetom.

Grafikon8: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na sedmo pitanje iz anketnog upitnik

7) Da li u vašoj školi postoje rukohvati na više mjesta?

25% ispitanika smatra da rukohvati postoje na više mjesta u školi.

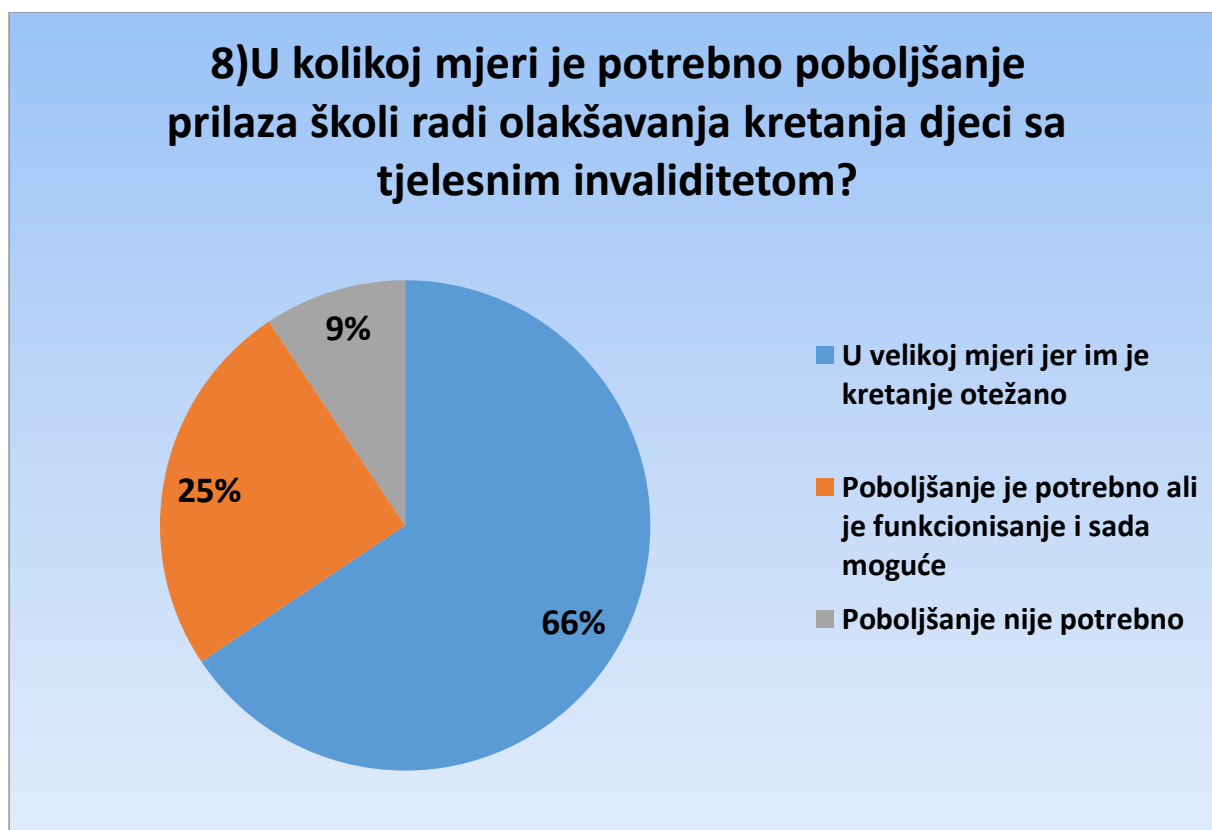
66% ispitanika smatra da rukohvati postoje samo na mjestima gdje se nalazi stepenište što znači da

učenici sa tjelesnim invaliditetom u većoj ili manjoj mjeri ne mogu se kretati samostalno jer su upravo rukohvati nešto što u velikoj mjeri pomaže u kretanju osobama sa invaliditetom.

9% ispitanika smatra da rukohvati ne postoje u dovoljnoj mjeri podrazumijevajući da bi se trebali nalaziti na još mjestima posebno na mjestima ulaska u školu, učionicu ili hol škole.

Ovim zaključujemo da bi trebalo u što većoj mjeri uticati na poboljšanje prostorne prilagođenosti škola djeci sa invaliditetom.

Na osnovu ovog pitanja potvrđujemo da škole ne posjeduju prilagođene prostorne mogućnosti djeci sa tjelesnim invaliditetom čie potvrđujemo hipotezu H1.

Grafikon9: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na osmo pitanje iz anketnog upitnik

8)U kolikoj mjeri je potrebno poboljšanje prilaza školi radi olakšavanja kretanja djeci sa tjelesnim invaliditetom?

66% ispitanika smatra da je potrebno poboljšanje prilaza školi radi olakšavanja kretanja djeci sa tjelesnim invaliditetom.

25% ispitanika smatra da je poboljšanje potrebno ali da je funkcionisanje i sada moguće dok 9% ispitanika tvrdi da poboljšanje nije potrebno .

Iz gore navedenih rezultata možemo zaključiti da najveći broj ispitanika smatra da je potrebno poboljšanje prilaza školi što potvrđuje hipotezu H1 kojom se pretpostavlja da škole ne posjeduju prilagođene prostorne mogućnosti djeci sa tjelesnim invaliditetom.

H2. Pretpostavlja se da škole u nedovoljnoj mjeri vrše prilagođavanja u skladu sa potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom (prilazne rampe, liftovi, trake itd.).

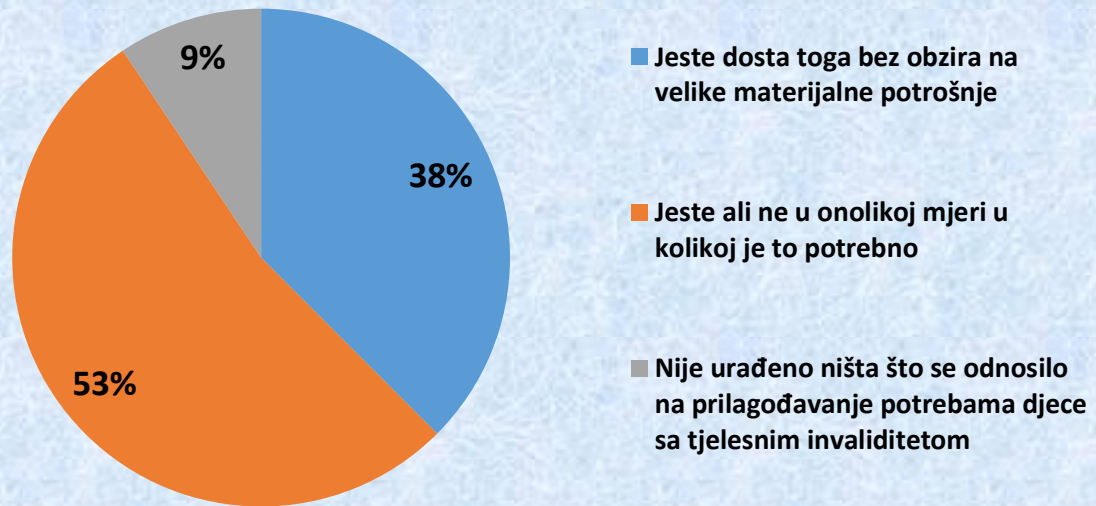
Ovu hipotezu ispitivali smo preko sljedećih pitanja koja su data u anketnom upitniku:

9) Da li je u posljednje 2 godine urađeno bilo šta što se odnosilo na olakšavanje i prilagođavanje potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom kao što je npr izgradnja prilaznih rampi, liftova ili traka?

10) U koliko mjeri su djeca sa tjelesnim invaliditetom mogu da učestvuju u aktivnostima koje se sprovode u vanškolskom prostoru (dvorište, poligon i sl.)

11) Da li učenici sa tjelesnim invaliditetom mogu da posjećuju biblioteku, informatičku učionicu ili neku drugu prostoriju u kojoj se ne sprovodi redovna nastava ?

9) Da li je u poslednje 2 godine urađeno bilo šta što se odnosilo na olakšavanje i prilagođavanje potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom kao što je npr izgradnja prilaznih rampi, liftova ili traka?

Grafikon10: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na deveto pitanje iz anketnog upitnika

9) Da li je u poslednje 2 godine urađeno bilo šta što se odnosilo na olakšavanje i prilagođavanje potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom kao što je npr izgradnja prilaznih rampi, liftova ili traka?

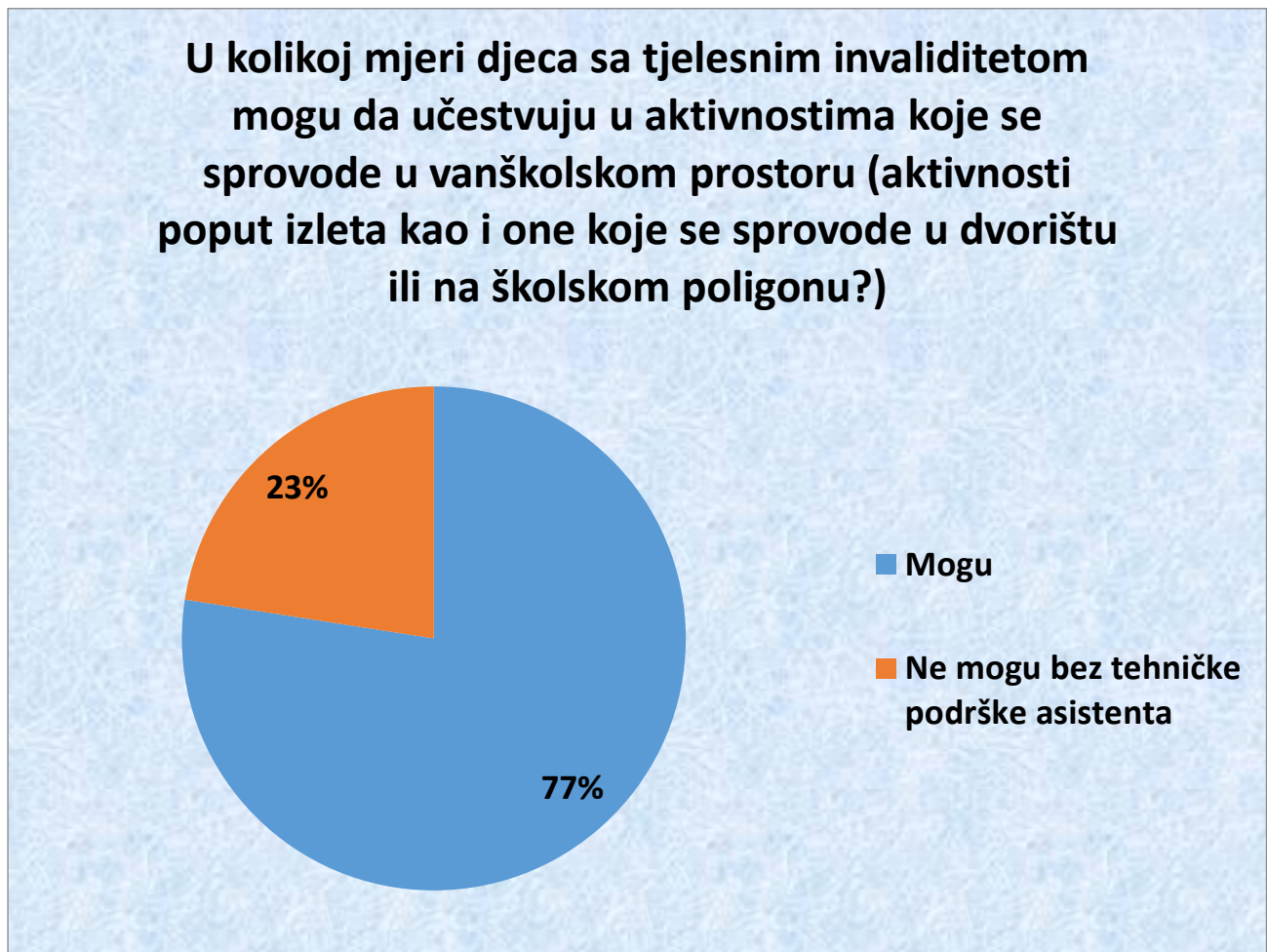
38% ispitanika smatra da je u poslednje dvije godine urađeno dosta toga što se odnosi na olakšavanje i prilagođavanje potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom bez obzira na velike materijalne izdatke što govori o tome da škole djelimično rade na prilagođavanju prostora djeci sa posebnim obrazovnim potrebama.

53% ispitanika smatra da se prilagođavanja vrše ali ne u onolikoj mjeri u kolikoj je to potrebno smatrajući da je potrebno planiranje više projekata koji će se odnositi na stvaranje boljih uslova za funkcionisanje djece sa tjelesnim invaliditetom.

9% ispitanika smatra da nije urađeno ništa što se odnosilo na prilagođavanje potreba djeci sa

tjelesnim invaliditetom.

Iz gore navedenog donosimo zaključak da školski aktiv u saradnji sa državnim i gradskim institucijama ima razvijenu svijest o potrebi prilagođavanja školskog prostora djeci sa tjelesnim invaliditetom ali ne u dovoljnoj mjeri jer se radi o vrlo osjetljivoj populaciji koja svojim prirodnim nedostatkom zahtijeva mnogo više posvećenosti i prilagođavanja od bilo koje druge populacije. **Ovim potvrđujemo hipotezu H2 kojom se pretpostavlja da škole u nedovoljnoj mjeri vrše prilagođavanja u skladu sa potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom (prilazne rampe, liftovi, trake itd.).**

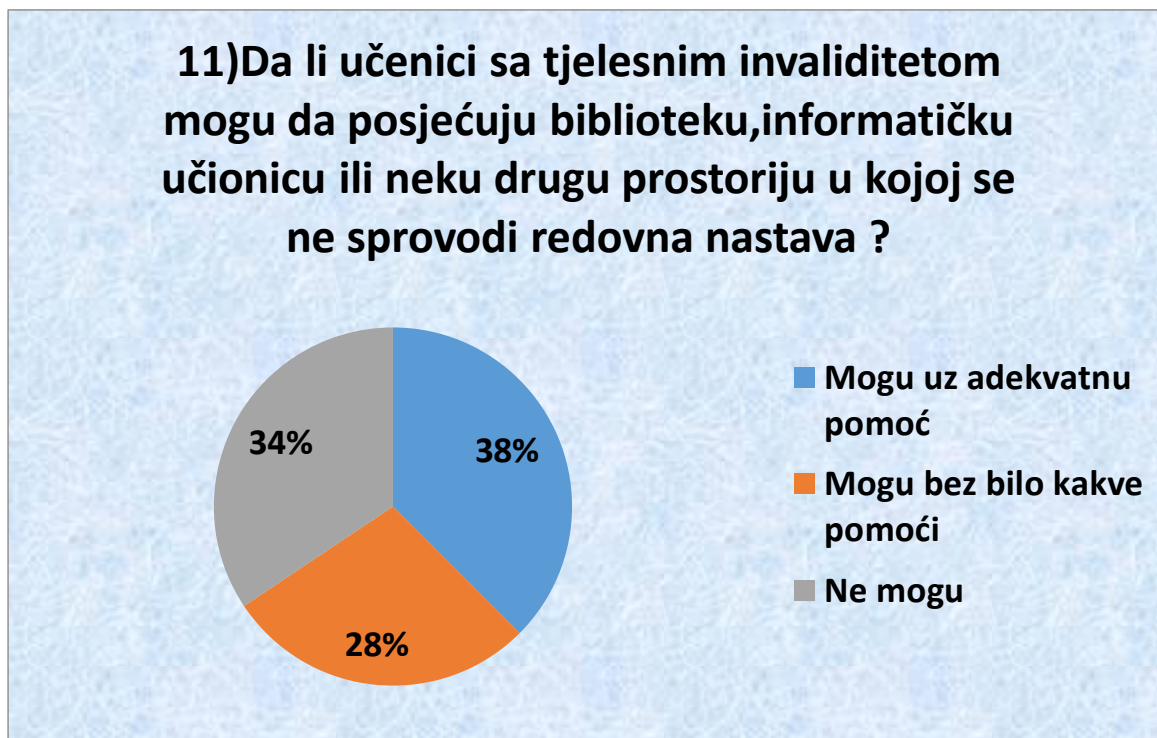
Grafikon11: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na deseto pitanje iz anketnog upitnika

10)U koliko mjeri su djeca sa tjelesnim invaliditetom mogu da učestvuju u aktivnostima koje se sprovode u vanškolskom prostoru (aktivnosti poput izleta kao i one koje se sprovode u dvorištu,na školskom poligonu i sl.)?

34% ispitanika smatra da djeca sa tjelesnim invaliditetom mogu da učestvuju u aktivnostima koje se sprovode u vanškolskom prostoru.

66% ispitanika smatra da djeca sa tjelesnim invaliditetom ne mogu da učestvuju u aktivnostima koje se sprovode u vanškolskom prostoru bez tehničke podrške asistenta. Ovakve aktivnosti podrazumijevaju odlazak na izlet, različite izložbe ili priredbe koje se organizuju u dvorištu škole kao i aktivnosti vezane za fizičko vaspitanje i sport a odvijaju se na školskom poligonu. Tjelesni invaliditet sam po sebi ne dozvoljava potpuno uključivanje djece u prethodno pomenute aktivnosti ali njihovim što boljim uključivanjem akcenat se stavlja na socializaciju i osjećaj pripadnosti grupi svojih vršnjaka.

Uzevši u obzir prethodno pomenute rezultate to jeste da više od pola ispitanika smatra da djeca sa tjelesnim invaliditetom ne mogu da učestvuju u vanškolskim aktivnostima bez tehničke podrške potvrđujemo hipotezu H2 kojom se pretpostavlja da škole u nedovoljnoj mjeri vrše prilagođavanja u skladu sa potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom.

Grafikon11: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na deseto pitanje iz anketnog upitnika

11) Da li učenici sa tjelesnim invaliditetom mogu da posjećuju biblioteku, informatičku učionicu ili neku drugu prostoriju u kojoj se ne sprovodi redovna nastava ?

38 % ispitanika tvrdi da učenici sa tjelesnim invaliditetom mogu da posjećuju školske prostorije različitih namjena ali uz određenu pomoć koja se odnosi na tehničku vrstu pomoći koju najčešće obavljaju asistenti.

28% ispitanika smatra da djeca sa tjelesnim invaliditetom mogu bez bilo kakve pomoći da posjećuju školske prostorije dok 34% ispitanika smatra da djeca sa tjelesnim invaliditetom uopšte ne mogu da posjećuju biblioteku, informatičku učionicu i slično.

U pregledu rezultata sa datog pitanja dolazimo do značajnih razlika u odgovorima to jeste da skoro isti broj ispitanika smatra da djeca mogu da posjećuju školske prostorije bez pomoći kao i drugi dio ispitanika koji smatra da uopšte ne mogu da posjećuju školske prostorije. **Na osnovu svega navedenog većinu predstavljaju ispitanici koji tvrde da učenici sa tjelesnim invaliditetom ili uopšte ne mogu ili mogu uz tehničku pomoć posjećivati prostorije poput biblioteke, računarske učionice i ostalih u kojima se ne sprovodi redovna nastava što znači da potvrđujemo hipotezu H2 kojom se pretpostavlja da škole u nedovoljnoj mjeri vrše prilagođavanja u skladu sa potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom (prilazne rampe, liftovi, trake itd.).**

H3. Pretpostavlja se da su učitelji djelimično osposobljeni za rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom.

Ovu hipotezu ispitivali smo preko sljedećih pitanja:

12) Da li smatrate da bi učitelji trebalo da poboljšaju svoja znanja i vještine u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom?

13) Da li učitelji u našoj državi imaju dostupna znanja koja bi mogli primijeniti u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom?

12) Da li smatrate da bi učitelji trebalo da prošire svoja znanja i poboljšaju vještine u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom?

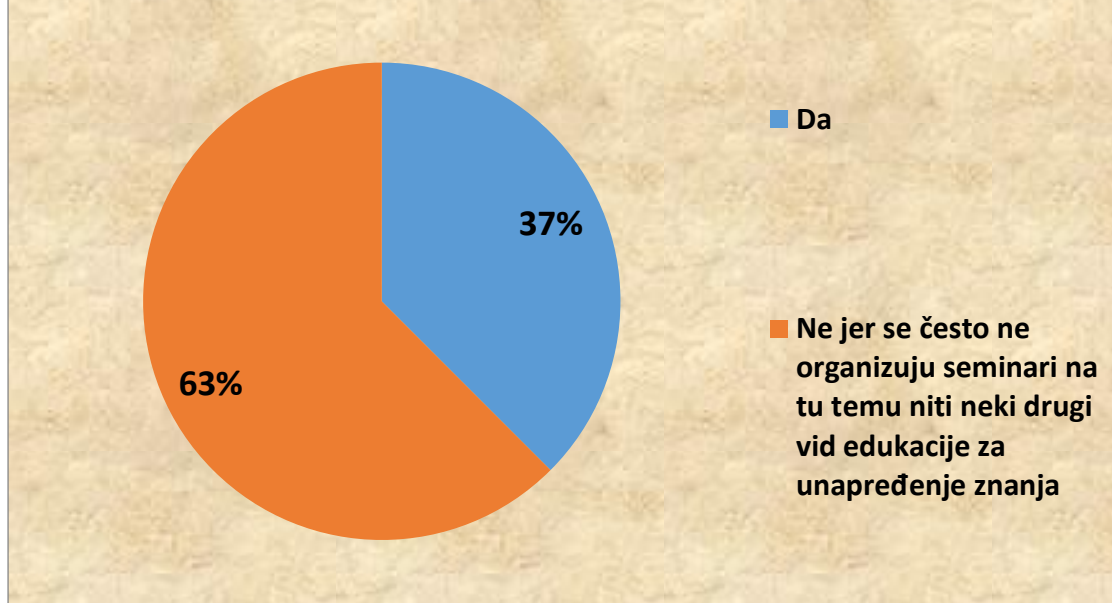
Grafikon13: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na dvanaesto pitanje iz anketnog upitnika

66% ispitanika smatra da učitelji treba da prošire svoja znanja i poboljšaju vještine smatrajući da je to presudni faktor za napredak djece. Ukoliko je učitelj dovoljno osposobljen za pristup učeniku sa tjelesnim invaliditetom moći će da ga uputi na sve ono što može sam da uradi kao i da poboljša koordinaciju pokreta u skladu sa očuvanim intelektualnim i tjelesnim potencijalima.

34% ispitanika smatra da učitelji već posjeduju zadovoljavajuća znanja smatrajući da nije potrebna dodatna edukacija.

Na osnovu gore navedenog donosimo zaključak da su učitelji djelimično osposobljeni za rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom čime potvrđujemo hipotezu kojom se to i pretpostavlja.(H3)

13) Da li učitelji u našoj državi imaju dostupna znanja koja bi mogli primijeniti u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom?

Grafikon14: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na trinaesto pitanje iz anketnog upitnika

13) Da li učitelji u našoj državi imaju dostupna znanja koja bi mogli primijeniti u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom?

37% ispitanika smatra da učitelji u našoj državi imaju dostupna znanja koja bi mogli primijeniti u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom.

63% ispitanika tvrdi da učitelji nemaju dostupna znanja o djeci sa tjelesnim invaliditetom kao i o njihovom funkcionisanju upravo zbog toga što se rijetko kad organizuju seminari na pomenutu temu ili neki drugi vidovi edukacije kojima bi učitelji proširili znanja i poboljšali vještine u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom.

Još jedan od preporučljivih vidova saznanja je posjeta dnevnom centru ili nekoj sličnoj ustanovi koja je verifikovana kao ona u kojoj se znanja i vještine o djeci sa posebnim obrazovnim potrebama stiču isključivo iskustvom kroz rad sa već pomenutom grupom.

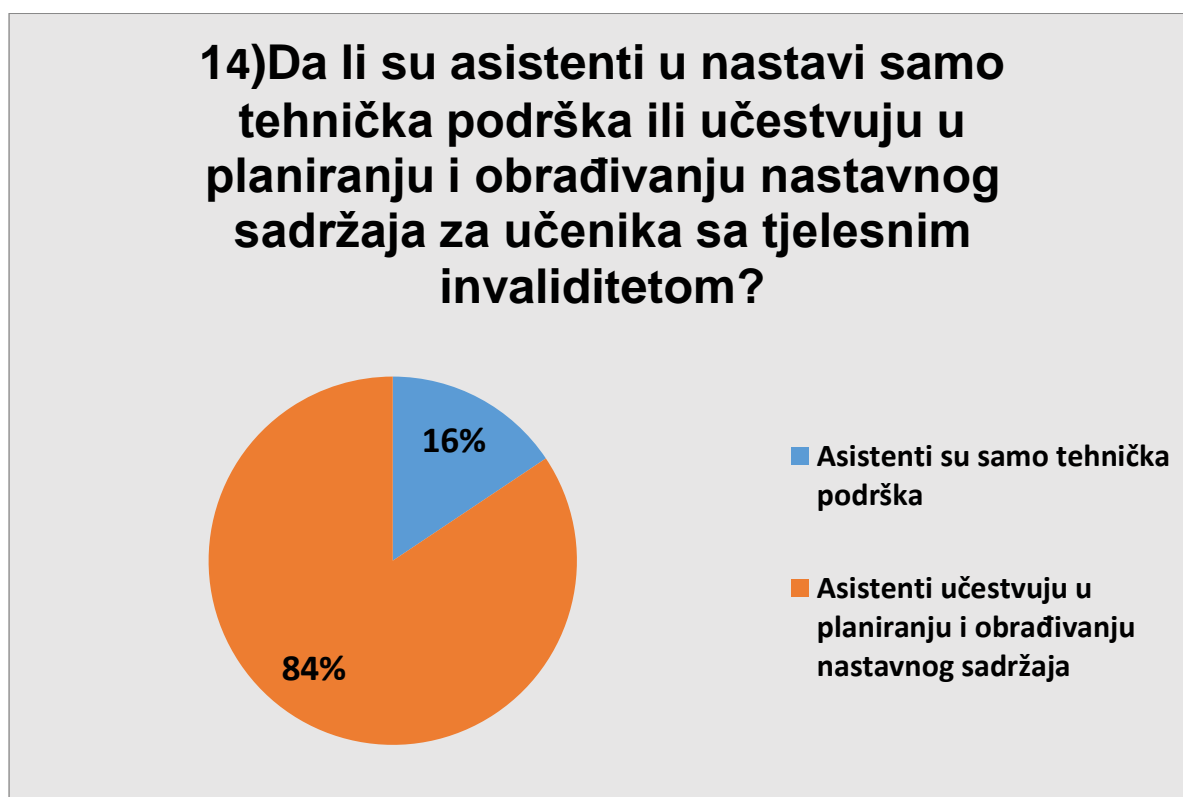
Na osnovu prethodno navedenog zaključujemo da su učitelji djelimično osposobljeni za rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom čime potvrđujemo hipotezu H

H4. Pretpostavlja se da su asistenti u nastavi samo tehnička podrška djeci sa tjelesnim invaliditetom.

Ovu hipotezu ispitivali smo preko sljedećih pitanja:

14) Da li su asistenti u nastavi samo tehnička podrška ili učestvuju u planiranju i obrađivanju nastavnog sadržaja za učenika sa tjelesnim invaliditetom?

15) U kolikoj mjeri je potrebna tehnička podrška djetetu sa tjelesnim invaliditetom?

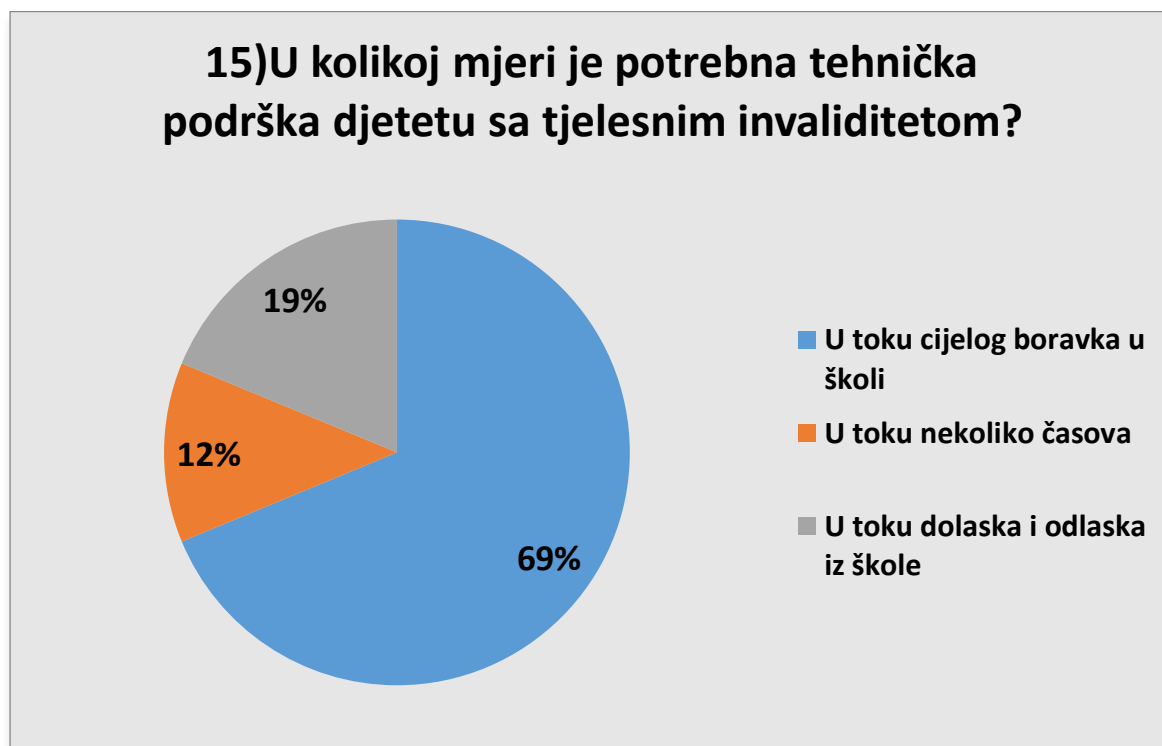
Grafikon15: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na četrnaesto pitanje iz anketnog upitnika 14) Da li su asistenti u nastavi samo tehnička podrška ili učestvuju u planiranju i obrađivanju nastavnog sadržaja za učenika sa tjelesnim invaliditetom?

Oko prethodno postavljenog pitanja najčešće je vođena polemika upravo iz razloga što se asistenti u

nastavi u toku teorijskih osnova inkluzivnog i integrisanog principa smatraju isključivo tehničkom podrškom djeci sa posebnim obrazovnim potrebama. Istraživanja srodna ovoj temi pokazuju drugačije to jeste praksa pokazuje da asistenti nijesu samo tehnička podrška već samim time što dobro poznaju afinitete učenika kojim asistiraju učestvuju u planiranju i obrađivanju nastavnih sadržaja.

Na naše pitanje 16% ispitanika je odgovorilo da su asistenti samo tehnička podrška djeci sa tjelesnim invaliditetom dok je čak 66% ispitanika tvrdilo da asistenti učestvuju i u planiranju i obrađivanju nastavnih sadržaja uz pomoć učitelja i stručnih saradnika.

Na osnovu gore navedenog možemo zaključiti da asistenti ne predstavljaju samo tehničku podršku već učestvuju i u nastavnom i obrazovnom procesu pa je samim tim hipoteza H4 kojom se pretpostavlja da su asistenti u nastavi tehnička podrška djeci sa tjelesnim invaliditetom opovrgnuta.

Grafikon16: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na petnaesto pitanje iz anketnog upitnika

15) Uolikoj mjeri je potrebna tehnička podrška djetetu sa tjelesnim invaliditetom?

69% ispitanika je odgovorilo da je tehnička podrška djetetu sa tjelesnim invaliditetom potrebna u

toku cijelog boravka u školi podrazumijevajući pod time da dijete sa tjelesnim invaliditetom ne bi trebalo da ostaje samo ni u toku nastave u školi ni u toku dolaska ili odlaska iz škole.

12% ispitanika smatra da je djetetu tehnička podrška potrebna u toku nekoliko časova dok drugih 19% smatra da je tehnička podrška djetetu sa tjelesnim invaliditetom najviše potrebna u toku dolaska i odlaska iz škole.

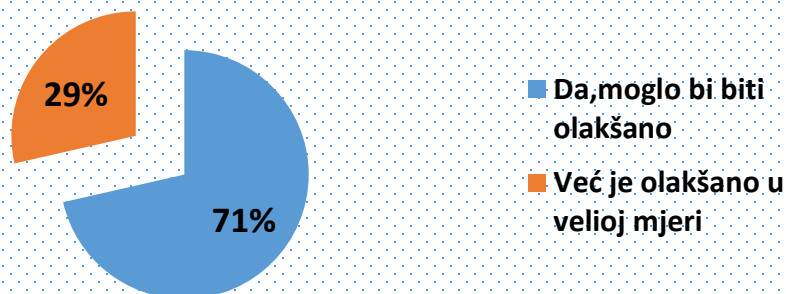
Samim tim što je približno 70% ispitanika smatralo da je tehnička podrška asistenta potrebna u toku cijelog boravka djeteta u školi zaključujemo da se to ne odnosi samo na tehničku podršku već i na pomoć oko nastavnih sadržaja kao i obradi nastavnih jedinica i sistematizaciju gradiva što samo po sebi izlazi iz okvira tehničke podrške pa na osnovu toga možemo reći da je hipoteza H4 kojom se pretpostavlja da su asistenti tehnička podrška opovrgnuta.

Učenici sa tjelesnim invaliditetom testirani su jednostavnim pitanjima prilagođenim njihovom uzrastu tehnikom intervjuja koji se sastoji od 5 unaprijed pripremljenih pitanja sa ponuđenim odgovorima.

Učenici bez tjelesnog invaliditeta testirani su takođe tehnikom intervjuja koji se sastoji od 5 pitanja sa ponuđenim odgovorima.

Učenicima je objašnjeno da se ispitivanje sprovodi isključivo za potrebe master rada te da njihovi odgovori neće uticati na ocjene u redovnoj nastavi. Intervju se sprovodio u zasebnoj učionici kako učenik ne bi bio ometan od bilo kakvih uticaja.

1) Da li smatraš da bi tvoje kretanje u školi moglo biti olakšano izgradnjom neke dodatne rampe, lifta ili rukohvata?

Grafikon 17: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na prvo pitanje iz intervjua

1) Da li smatraš da bi kretanje tvojih drugara sa tjelesnim invaliditetom u školi moglo biti olakšano izgradnjom neke dodatne rampe, lifta ili rukohvata?

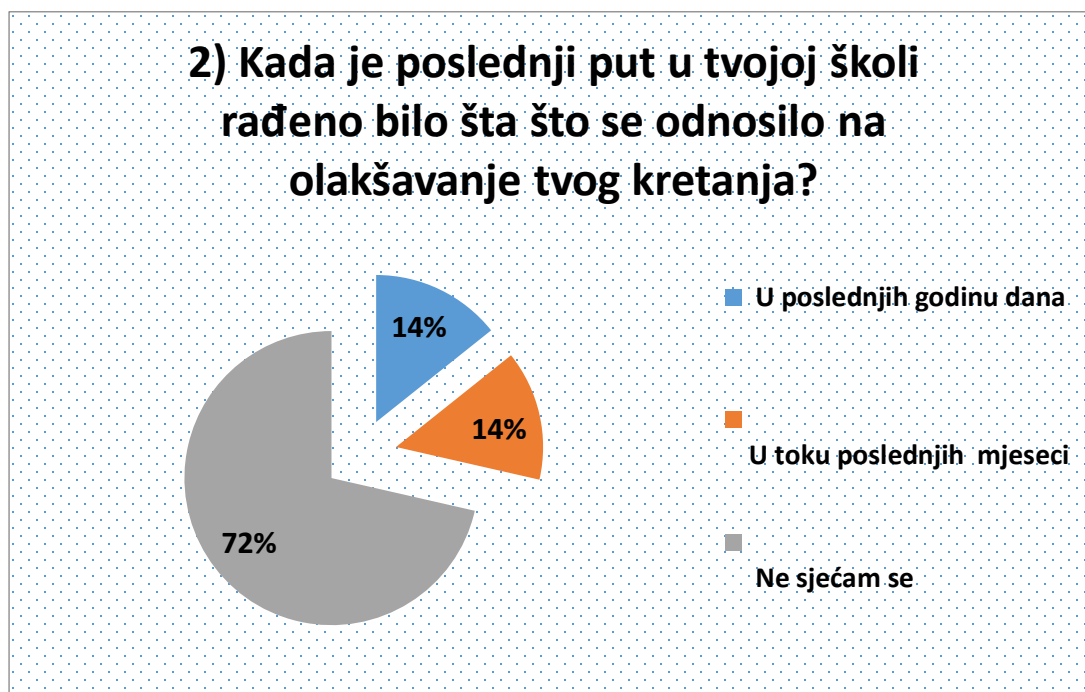
Grafikon 18:

Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na prvo pitanje iz intervjua

Na osnovu prvih pitanja iz intervjua zaključujemo da se kretanje djece sa tjelesnim invaliditetom znatno može poboljšati tako što će se izgraditi dodatne rampe, kose trake ili liftovi. Da bi se mogla obezbijediti izgradnja svega navedenog potrebna je saradnja škole sa državnim institucijama koje bi obezbijedile materijalne uslove za izgradnju pomenutih pomagala.

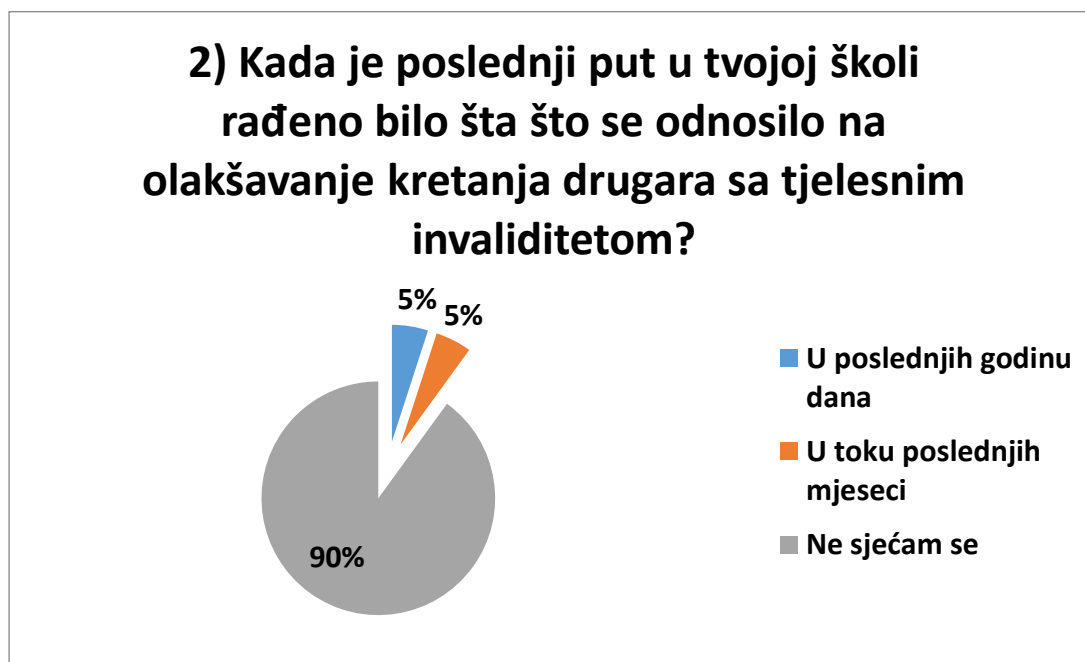
Na osnovu ovoga potvrđujemo glavnu hipotezu kojom se pretpostavlja se da je organizacija rada sa djecom sa tjelesnim smetnjama usko povezana sa materijalnim i kadrovskim uslovima

u školi.

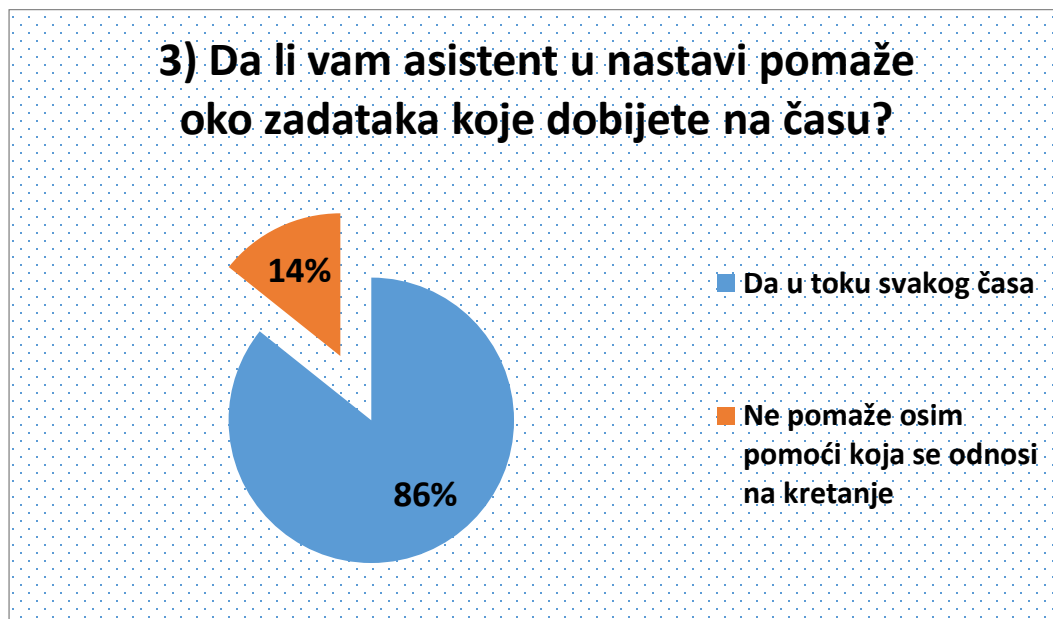
Grafikon 19:

Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na drugo pitanje iz intervjua

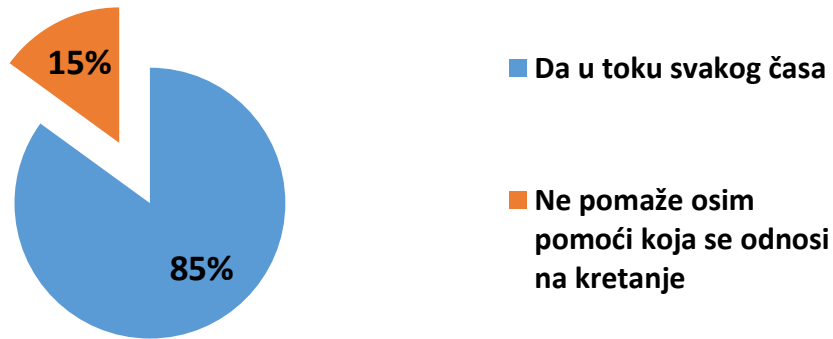
Grafikon 20: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na drugo pitanje iz intervjua

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da se većina učenika ne sjeća kada je urađeno nešto po pitanju izgradnje pomagala za kretanje djece sa tjelesnim invaliditetom što znači da škole u nedovoljnoj mjeri vrše prilagodavanja u skladu sa potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom (prilazne rampe, liftovi, trake itd) čime je ujedno i potvrđena hipoteza H2.

Grafikon 21: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na treće pitanje iz intervjua

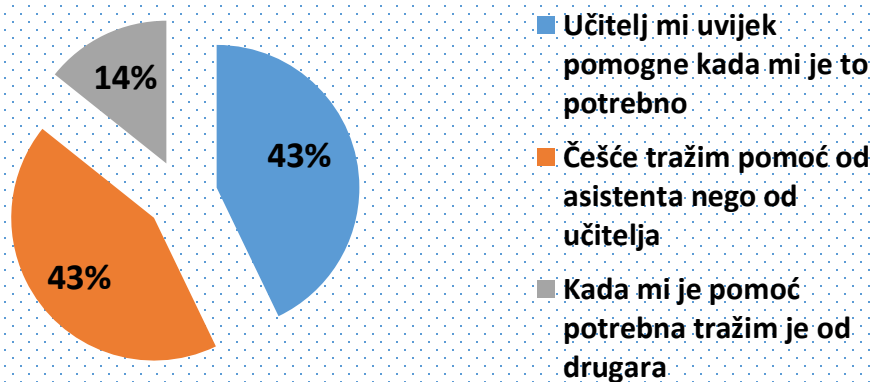
3) Da li asistent u nastavi pomaže vašem drugaru oko zadataka koje dobijete na času?

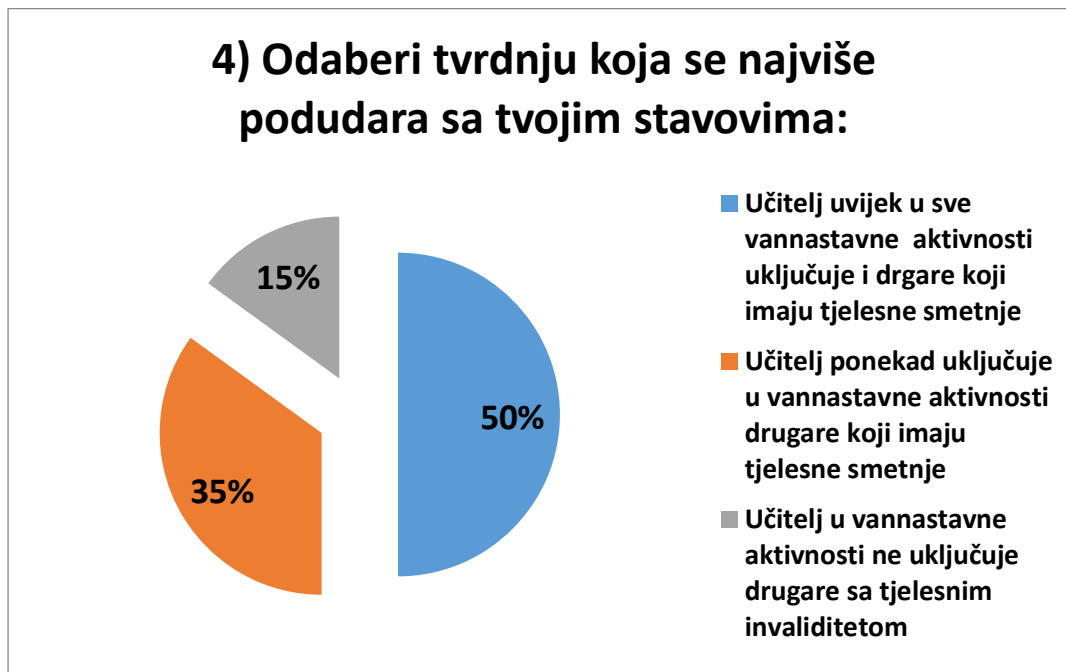
Grafikon 22: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na treće pitanje iz intervjua

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da većina učenika smatra da asistenti u nastavi ne pružaju samo tehničku podršku već učestvuju u obradi nastavnih sadržaja i pomažu im u usvajanju znanja i vještina koje su predviđene programom. Ovim odbacujemo hipotezu H4 kojom se pretpostavlja da su asistenti u nastavi samo tehnička podrška djeci sa tjelesnim invaliditetom.

4) Odaberi tvrdnju koja se najviše podudara sa tvojim stavovima:

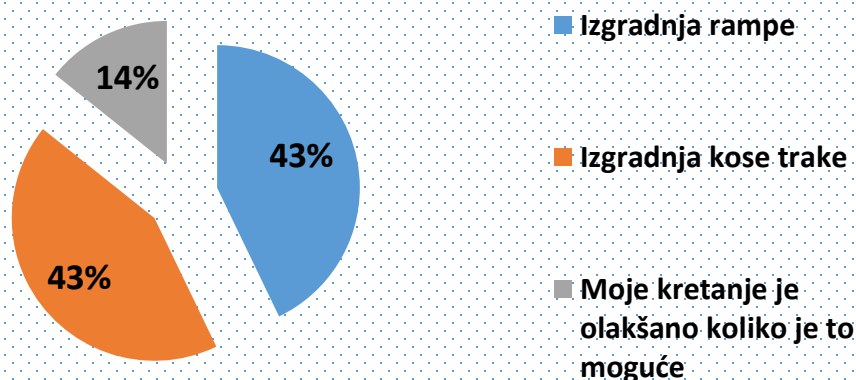
Grafikon 23: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na četvrtu pitanje iz intervjua

Grafikon 24: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na četvrtu pitanje iz intervjua

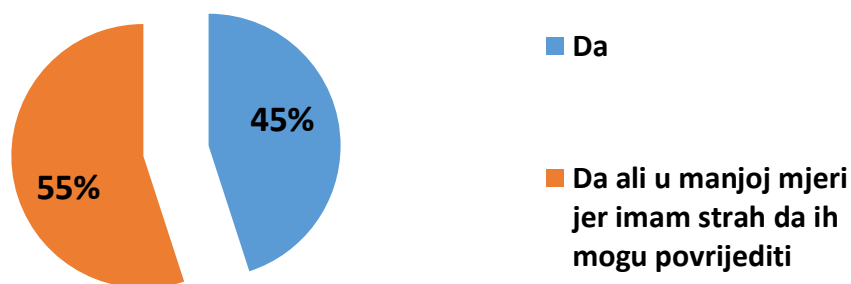
Na osnovu dobijenih rezultata donosimo zaključak da učenici podjednako pomoć traže i od asistenata i od učitelja kao i to da su učenici sa tjelesnim invaliditetom djelimično uključeni u vannastavne aktivnosti što je uslovljeno osposobljenošću učitelja koja je djelimična pa je samim time potrebno obratiti pažnju i unaprijediti edukativne procese koji se odnose na osposobljenost učitelja.

5) Šta bi najviše uticalo da tvoje kretanje u školi bude olakšano?

Grafikon 25: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na peto pitanje iz intervjua

5) Da li se na odmoru podjednako družite sa drugarima koji koriste kolica ili neko drugo fizičko pomagalo kao i sa ostalima?

Grafikon 26: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na peto pitanje iz intervjua

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da djeci sa tjelesnim invaliditetom školski prostor nije dovoljno prilagođen jer je samo 14% njih odgovorilo da im je kretanje olakšano koliko je to moguće dok je ostatak tvrdio da je potrebna izgradnja rampi ili kosih traka.

Više od pola ispitanih učenika bez tjelesnog invaliditeta tvrdi da se na odmorima manje družiti sa

djecom sa tjelesnim invaliditetom jer imaju strah da bi ih mogli povrijediti što znači da učenici nijesu dovoljno upoznati sa potrebama i mogućnostima djece sa posebnim obrazovnim potrebama.

Iz dobijenih rezultata zaključujemo da škole ne posjeduju prilagođene prostorne mogućnosti djeci sa tjelesnim invaliditetom čime potvrđujemo hipotezu H1.

4. ZAKLJUČAK

Tema ovoga rada, ako posmatramo uopšteno, odnosi se na tjelesni invaliditet sa kojim se, nažalost, suočava sve više populacije, kako po rođenju, tako i u toku života. Naša ciljna grupa u toku ovoga istraživanja bila su djeca koja se nalaze u prvom ciklusu osnovne škole, preciznije, organizacija rada sa njima što predstavlja ključni i polazni faktor za njihovo dalje školovanje i motivaciju za učestvovanje u ostalim sferama života.

Predmet istraživanja bio je utvrđivanje postojeće organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole, dok je cilj bio utvrđivanje ključnih faktora uspjeha organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom u prvom ciklusu osnovne škole. Ovaj cilj ostvarili smo ispitivanjem učitelja, stručnih saradnika, roditelja kao i učenika sa i učenika bez tjelesnog invaliditeta na teritoriji Crne Gore, preciznije, na teritoriji opštine Nikšić.

Definisane hipoteze smo provjerili i došli do sljedećih zaključaka.

Glavna hipoteza kojom se pretpostavlja da je organizacija rada djece sa tjelesnim invaliditetom usko povezana sa kadrovskim i materijalnim uslovima u školi je potvrđena time što su ispitanici u najvećem broju tvrdili da bi se organizovanje nastave moglo poboljšati uz određenu materijalnu podršku, kao i to da je rad sa pomenutom grupom umnogome uslovljen kadrovskom osposobljenošću jedne škole.

Hipoteza H1 kojom se pretpostavlja da škole ne posjeduju prilagođene prostorne mogućnosti djeci sa tjelesnim invaliditetom je potvrđena stavovima ispitanika među kojima dominira mišljenje da školski prostor nije prilagođen djeci sa invaliditetom, kao i to da bi podizanje svijesti o ovom problemu trebalo biti prioritetna tačka svakog akademskog građanina.

Hipoteza H2 kojom se pretpostavlja da škole u nedovoljnoj mjeri vrše prilagođavanja u skladu sa mogućnostima djece sa tjelesnim invaliditetom je potvrđena jer većina ispitanika smatra da se nedovoljno pažnje posvećuje izgradnji rampi, kosih traka, liftova i slično.

Hipoteza H3 kojom se pretpostavlja da su učitelji djelimično osposobljeni za rad sa djecom sa tjelesnim invaliditetom je potvrđena time što su ispitanici u velikom broju tvrdili da učitelji nijesu na pravi način edukovani o prisupu djeci sa posebnim obrazovnim potrebama, kao i to da im blagovremene edukacije nijesu dostupne u našoj državi.

Hipoteza H4 kojom se pretpostavlja da su asistenti samo tehnička podrška djeci sa tjelesnim invaliditetom je odbačena jer je većina ispitanika potvrdila kao i sami učenici da asistenti aktivno

učestvuju u opismenjavanju , usvajanju kao i organizaciji i planiranju nastavnih sadžaja.

Neophodno je ne zaboraviti da se radi o malom istraživanju, istraživanju na malom uzorku, pa bi za potvrđivanje gore navedenih hipoteza bilo adekvatno sprovođenje srodnog istraživanja na većem uzorku.

Iz svega navedenog zaključujemo da je potrebno više pažnje posvetiti fenomenu tjelesnog invaliditeta kako bi se osobama sa ovim problemom omogućilo što lakše funkcionisanje i uključivanje u svakodnevne aktivnosti, što je zasigurno želja svakog od njih.

5. LITERATURA

1. Bandur ,V.,Potkonjak,N. (1999) Metodologija pedagogije, Savez pedagoških društava Jugoslavije , Beograd
2. Borić, S., Tomić, R. (2012). Stavovi nastavnika osnovnih škola o inkluziji. Metodički obzori
3. Cloerkes, G. (2001.) Soziologie der Behinderten: Eine Einfueerung. Heidelberg: Winter
4. Čolin, T., Marković, S. (2004). Deca sa smetnjama u razvoju u Srbiji - dokument za diskusiju i preporukeza srednjoročnu politiku i planiranje, Save the Children UK, Beograd
5. Čurtić , Sar (2013.) Obuka negovateljica za rad sa decom sa smetnjama u razvoju , Novi Sad
6. Dadić, M,(2010.)Definiranje pojmova invaliditet i osoba s invaliditetom. Split: Odjel za stručne studije Sveučilišta
7. Hrnjica i saradnici (2004) Škola po meri deteta , Institut za psihologiju, Beograd
8. Kamenov,E.(2006) Vaspitno-obrazovni rad u dječjem vrtiću, Opšta metodika, Novi Sad
9. Koščak, A.(2017.) Stavovi o djeci s invaliditetom. Zagreb: Sveučilište Sjever
10. Lazor,M.,Marković,S., Nikolić,S. (2008) Priručnik za rad sa decom sa smetnjama u razvoju , Novi Sad
11. Leutar, Z. i Štambuk, A.(2005.)Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom , Studijski centar socijalnog rada Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
12. Livneh, H. (1988.) A dimensional Perspective on the Origin of Negative Attitudes Toward Persons with Disabilities
13. Mašović, D. S. (1999.) Aktuelna pravna probleatika tjelesno invalidne djece i omladine. Zagreb
14. Marić,M., Sakač,M. (2016) Dimenzije kvaliteta inkluzivnog rada vaspitača , Univerzitet u Novom Sadu
15. Milić,N.(2014) Uticaj motoričkog iskustva na motoričku kreativnost predškolske djece
16. Milić, T., Marić, A. , Vuksanović, A., Popović, A., Trailović Šljivančanin, A., Radulović, J., Popović, J.(2016.) Instrukтивно - edukativni materijal za inkluzivni rad i učenje dece s posebnim obrazovnim potrebama, Podgorica: Minstrastvo prosvjete Crne Gore
17. Milošević,S. (2008.) Inkluzija na relaciji između redovne i specijalne škole , Jagodina
18. Mitić, M. (2011.) Djeca sa smetnjam u razvoju - Potrebe i podrška. Beograd: Familia

19. Nemeč, V. (2019) Fizičko vežbanje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, Univerzitet Singidunum, Beograd
20. Novović, T. (2008.) Inkluzivno obrazovanje, Vrtić i škola po mjeri djeteta. Podgorica: Zavod za školstvo
21. Radojičić, B. (1995) Klinička neurologija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
22. Šakotić, N. 2006. Efekti inkluzivne prakse u osnovnim školama u Crnoj Gori. Nikšić: Montenegro CHEES
23. Šakotić, N. (2010.) Inkluzivno obrazovanje. Nikšić: Filozofski fakultet Nikšić
24. Šakotić, N. i Mićanović, V. 2016. Individualni razvojno – obrazovni plan. Nikšić: Filozofski fakultet – Nikšić
25. Šimić, G. (1998.) Metodika razvijanja početnih matematičkih pojmova, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Šabac
26. Veljić, Č. (2005) Zaštita i tretman osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori, Podgorica
27. Veladžić, N. i Kržalić, A. 2000. Društvena i tehnička istraživanja. Bosna i Hercegovina: Invaliditet i devijantnost
28. Yucker, H. E. & Block, J. R. (1986) Research With The Attitudes Towards Disabled Persons Scales (ATDP)
29. Yucker, H. E. (1988.) Attitudes Toward Persons with Disabilities. New York: Springer Publish Company
30. Yucker, H. E. (1994.) Variables that Influence Attitudes Toward People with Disabilities: Conclusions from the Dana. Journal of Social Behavior and Personality, 9(5)3–22.
31. Zrilić, S. (2013.) Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole – Priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje. Zadar: Sveučilište u Zadru
32. Sl. list CG, br. 57/11
33. UNICEF. (2010.) Društvena inkluzija djece sa smetnjama u razvoju

6. PRILOZI

Prilog1:

ANKETNI UPITNIK

1. Da li se edukujete čitajući časopise ili pohađajući neki drugi vid edukacije koji se bavi temom djece sa tjelesnim invaliditetom tokom školovanja?

- A) Da
- B) Ne
- C) Djelimično ali mi to nije važno

2. Da li smatrate da je školski prostor u dovoljnoj mjeri prilagođen djeci sa tjelesnim invaliditetom?

- A) Da
- B) Ne

3. Šta po vašem mišljenju najviše utiče na uspješnost organizacije rada sa djecom sa tjelesnim invaliditetom ?

- A) Prostorna prilagođenost škole djeci sa tjelesnim invaliditetom
- B) Osposobljenost učitelja
- C) Tehnička podrška
- D) Odnos između djece sa i djece bez tjelesnog invaliditeta

4. Kako bi trebalo pristupiti pitanju organizacije rada djece sa tjelesnim invaliditetom?

- A) Trebalo bi da idu u posebne obrazovane ustanove, u kojima bi gradivo i pristup bili prilagođeni njihovim mogućnostima
- B) Trebali bi da idu u redovne škole, ali bi trebalo da idu u odvojena, specijalna odeljenja gdje bi nastava i pristup bili prilagođeni njihovim potrebama

5. Koliko su djeca sa tjelesnim invaliditetom uključena u aktivnosti vezane za redovnu nastavu ?

- A) U potpunosti su uključena**
- B) Djelimično su uključena**
- C) Nijesu uključena**

6. Da li u vašoj školi dijete koje koristi kolica može bez smetnji da dođe do svoje učionice?

- A) Može**
- B) Može uz pomoć**
- C) Ne može**

7. Da li u vašoj školi postoje rukohvati na više mjesta?

- A) Da, postoje**
- B) Postoje samo na mjestima gdje se nalazi stepenište**
- C) Ne postoje u dovoljnoj mjeri**

8. Uolikoj mjeri je potrebno poboljšanje prilaza školi radi olakšavanja kretanja djeci sa tjelesnim invaliditetom?

- A) U velikoj mjeri jer im je kretanje otežano**
- B) Poboljšanje je potrebno ali je funkcionisanje i sada moguće**
- C) Poboljšanje nije potrebno**

9. Da li je u posljednje 2 godine urađeno bilo šta što se odnosilo na olakšavanje i prilagođavanje potrebama djece sa tjelesnim invaliditetom kao što je npr izgradnja prilaznih rampi, liftova ili traka?

- A) Jeste dosta toga bez obzira na velike materijalne potrošnje**
- B) Jeste ali ne u onolikoj mjeri uolikoj je to potrebno**

C) Nije urađeno ništa što se odnosilo na prilagođavanje

10. U koliko mjeri su djeca sa tjelesnim invaliditetom mogu da učestvuju u aktivnostima koje se sprovode u vanškolskom prostoru (dvorište, poligon i sl.)?

- A) Mogu**
- B) Ne mogu bez tehničke podrške asistenta**

11. Da li učenici sa tjelesnim invaliditetom mogu da posjećuju biblioteku, informatičku učionicu ili neku drugu prostoriju u kojoj se ne sprovodi redovna nastava ?

- A) Mogu uz adekvatnu pomoć**
- B) Mogu bez bilo kakve pomoći**
- C) Ne mogu**

12. Da li smatrate da bi učitelji trebalo da poboljšaju svoja znanja i vještine u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom?

- A) Da jer je to nešto od presudnog značaja za napredak djece**
- B) Ne jer već posjeduju zadovoljavajuća znanja**

13. Da li učitelji u našoj državi imaju dostupna znanja koja bi mogli primijeniti u radu sa djecom sa tjelesnim invaliditetom?

- A) Da**
- B) Ne jer se često ne organizuju seminari na tu temu niti neki drugi vid edukacije za unapređenje znanja**

14. Da li su asistenti u nastavi samo tehnička podrška ili učestvuju u planiranju i obrađivanju nastavnog sadržaja za učenika sa tjelesnim invaliditetom?

- A) Asistenti su samo tehnička podrška**
- B) Asistenti učestvuju u planiranju i obrađivanju nastavnog sadržaja**

15. Uolikoj mjeri je potrebna tehnikka podrška djetetu sa tjelesnim invaliditetom?

- A) U toku cijelog boravka u školi**
- B) U toku nekoliko časova**
- C) U toku dolaska i odlaska iz škole**

Prilog2

Intervju za učenike sa tjelesnim invaliditetom

- 1) Da li smatraš da bi tvoje kretanje u školi moglo biti olakšano izgradnjom neke dodatne rampe, lifta ili rukohvata?*
- 2) Kada je poslednji put u tvojoj školi rađeno bilo šta što se odnosilo na olakšavanje tvog kretanja?*
 - a) U poslednjih godinu dana*
 - b) U toku poslednjih mjeseci*
 - c) Ne sjećam se*
- 3) Da li vam asistent u nastavi pomaže oko zadataka koje dobijete na času?*
- 4) Odaberi tvrdnju koja se najviše podudara sa tvojim stavovima:*
 - a) Učitelj mi uvijek pomogne kada mi je to potrebno*
 - b) Češće tražim pomoć od asistenta nego od učitelja*
 - c) Kada mi je pomoć potrebna tražim je od drugara*
- 5) Šta bi najviše uticalo da tvoje kretanje u školi bude olakšano?*
 - a) Izgradnja rampe*
 - b) Izgradnja kose trake*
 - c) Moje kretanje je olakšano koliko je to moguće*

Intervju za učenike bez tjelesnog invaliditeta

- 1) Da li smatraš da bi kretanje tvojih drugara sa tjelesnim invaliditetom u školi moglo biti olakšano izgradnjom neke dodatne rampe, lifta ili rukohvata?*
- 2) Kada je poslednji put u tvojoj školi rađeno bilo šta što se odnosilo na olakšavanje kretanja drugara sa tjelesnim invaliditetom?*
 - a) U poslednjih godinu dana*
 - b) U toku poslednjih mjeseci*
 - c) Ne sjećam se*
- 3) Da li asistent u nastavi pomaže vašem drugaru oko zadataka koje dobijete na času?*
- 4) Odaberi tvrdnju koja se najviše podudara sa tvojim stavovima:*
 - a) Učitelj uvijek u sve vannastavne aktivnosti uključuje i drugare koji imaju tjelesne smetnje*

b) Učitelj ponekad uključuje u vannastavne aktivnosti drugare koji imaju tjelesne smetnje

c) Učitelj u vannastavne aktivnosti ne uključuje drugare sa tjelesnim invaliditetom

5) Da li se na odmoru podjednako družite sa drugarima koji koriste kolica ili neko drugo fizičko pomagalo kao i sa ostalima

a) Da

b) Da ali u manjoj mjeri jer imam strah da ih mogu povrijediti